

NIEUWE GRAANMARKT

VOLLEDIGE OPDRACHT VAN PROJECTAUTEUR VOOR
DE HERAANLEG VAN DE NIEUWE GRAANMARKT

Fallow + Basil Descheemaeker

i.s.m.

Els Vervloesem (particip. en incl.)

ARA (technisch advies, uitvoering)

Gilles Pieters (ecologie)

Labeau (stabiliteit)

Traject (mobiliteit)

BWN (erfgoed)

26/10/2023

A.	PROJECTNOTA	00
B.	ADMINISTRATIEVE BEPALINGEN	32

A.

PROJECTNOTA

Het meervoudige midden

le milieu multiple

We beginnen in het midden. Op het basketterrein meer bepaald. Troef en aantrekkingspool, met zijn 75 jaar bijna sportpatrimonium. Wie op zoek is naar een pick-upgame, weet dat hij hier steeds terecht kan. Maar die "hij" uit de vorige zin duidt meteen op de grote uitdaging gebonden aan dit terrein: centraal in de ruimte staat het symbool voor de oververtegenwoordiging van een beperkte sociale groep, veelal mannelijk, mobiel, competitief. Het project lijkt af te stevenen op een krachtmeting vooraleer het goed en wel begonnen is. De basketters versus al wie vandaag geen plaats vindt op het plein/al wie ook ten volle van de publieke ruimte wil genieten.

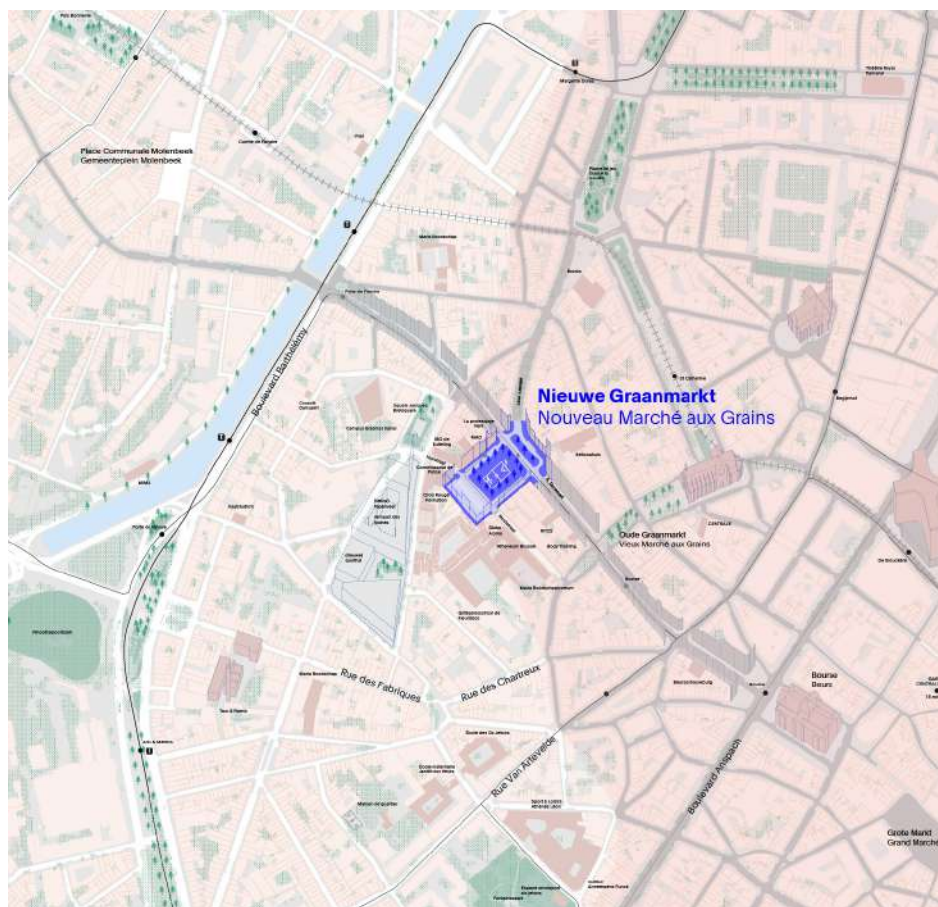
Maar vanuit onze positie in de midden-cirkel begint ons op te vallen dat een hele groep gebruikers ons niet eens opmerkt. De voetgangers op de Dansaertstraat hebben enkel oog voor de winkels of stappen richting Kaaienvijk. Leerlingen en hun ouders wandelen en fietsen ons straal voorbij, dwars over het basketterrein, op weg naar school en crèche. Later op de avond is er vooral activiteit te bespeuren op het terras van de brouwerij en aan de deuren van MAD. Het lijkt dus helemaal niet zo te zijn dat iedereen het basketterrein

probeert op te eisen. Voor de meeste mensen ligt het zelfs erg onhandig. Dat "midden" blijkt dus best relatief te zijn. Het probleem is dat de logische zwaartepunten voor alle andere gebruikers lijden aan een acuut gebrek aan kwaliteit en inrichting. De schoolpoort komt uit op een parking. Het deel van het plein tussen Dansaert en Lepage is een soort chique rondpunt. Het basketterrein en de dubbele bomenrij er rondom zijn gewoon het enige stuk dat niet is ingenomen door de auto. Het project draait dus niet om de strijd om een enkele centraliteit, maar om de herinrichting van de volledige Nieuwe Graanmarkt - van gevel tot gevel - tot een meervoudig midden.

Plots zien we dat het huidige terrein eigenlijk ook wel goed gepositioneerd is. Het ligt voldoende ver van de meeste woningen om lawaaihinder te beperken. De breedte van de dubbele bomenrij maakt een hek overbodig: we zien geen enkele bal de straat op rollen. Zonder hek is het terrein makkelijk oversteekbaar, te meer omdat er quasi altijd half-court gespeeld wordt. De helft richting Dansaert wordt ingenomen door de grootste competitiebesten. 4-on-4, de winnaars mogen blijven

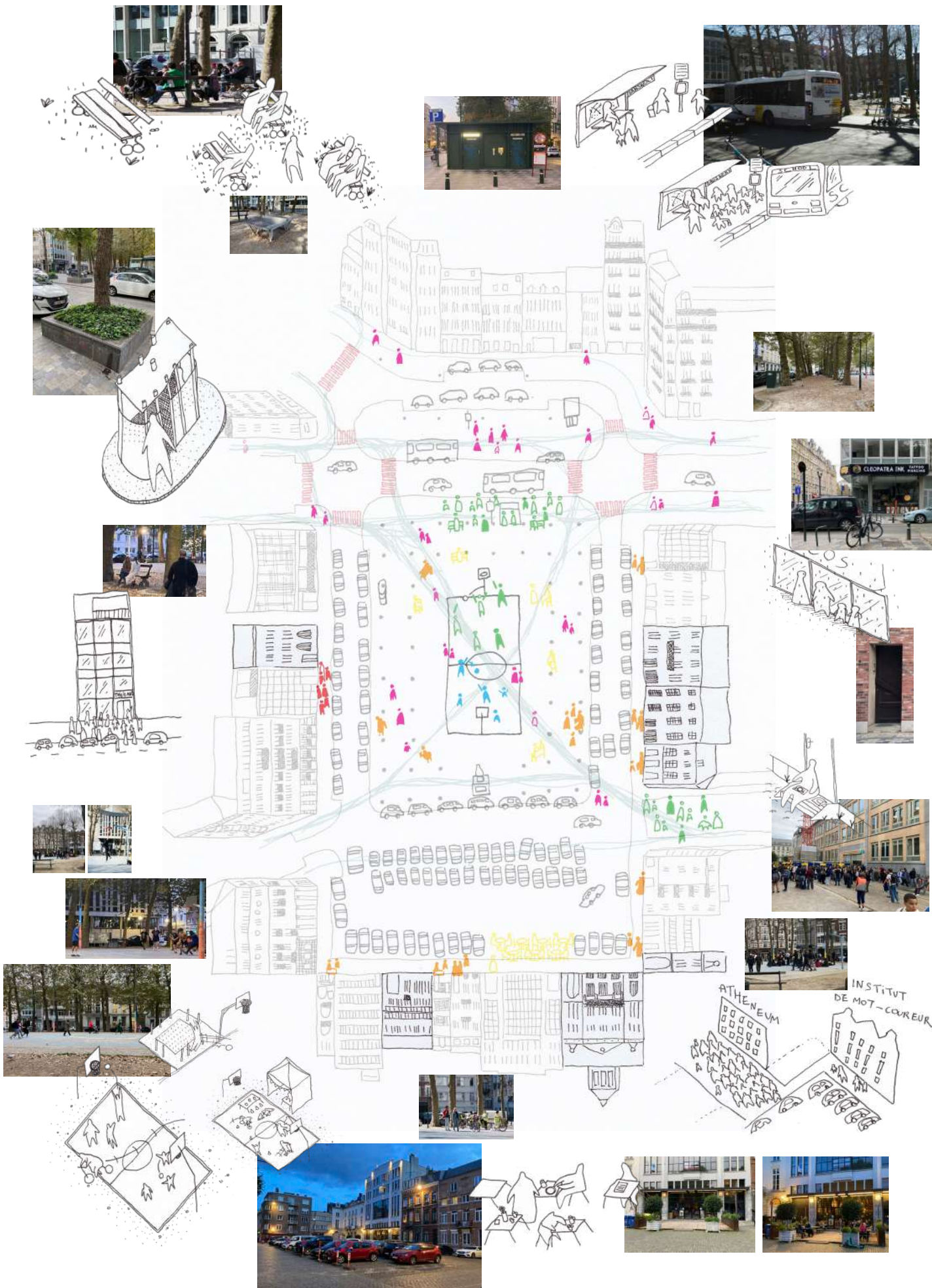
staan, de verliezers moeten terug naar de bankjes. Op de andere helft zijn het meestal enkelingen of duo's die oefenen, of groepjes niet-competitieve spelers. Veel basketspelers kennen elkaar, ze vormen een losse gemeenschap, en richting de avond zijn de meeste passanten over het plein blij dat er op het terrein nog beweging is. Natuurlijk zijn er hier ook uitdagingen. Het terrein kan breder gebruikt worden dan vandaag het geval is. Minder competitief en minder gestructureerd spel moet gestimuleerd worden. Om de bankjes, allemaal hetzelfde ongemakkelijke model en allemaal versleten, liggen net iets te veel lege halve liter blikjes. Op meer divers meubilair, soms heel klein en soms heel groot, zouden veel meer mensen zich welkom voelen, en kinderen kunnen erop spelen.

Kortom, we zien in de huidige graanmarkt evenveel kwaliteiten als uitdagingen. In ons voorstel gaan we op zoek naar hoe we de vele aanwezige gebruikers in coëxistentie met elkaar kunnen verzoenen, verder versterken en ondersteunen. Op die manier trachten we een polycentrische plek te creëren voor jong en oud.

De Nieuwe Graanmarkt tussen de twee wijken van het stadscentrum van Brussel *
Le Nouveau Marché aux Grains entre les deux quartiers du centre-ville de Bruxelles *

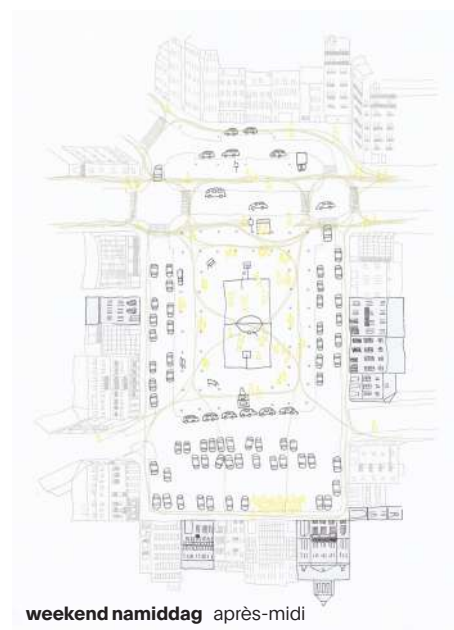
* aanpassing op de kaart die door 51N4E werd opgemaakt i.k.v. het SchoolContract Institut Mot-Couvreur.

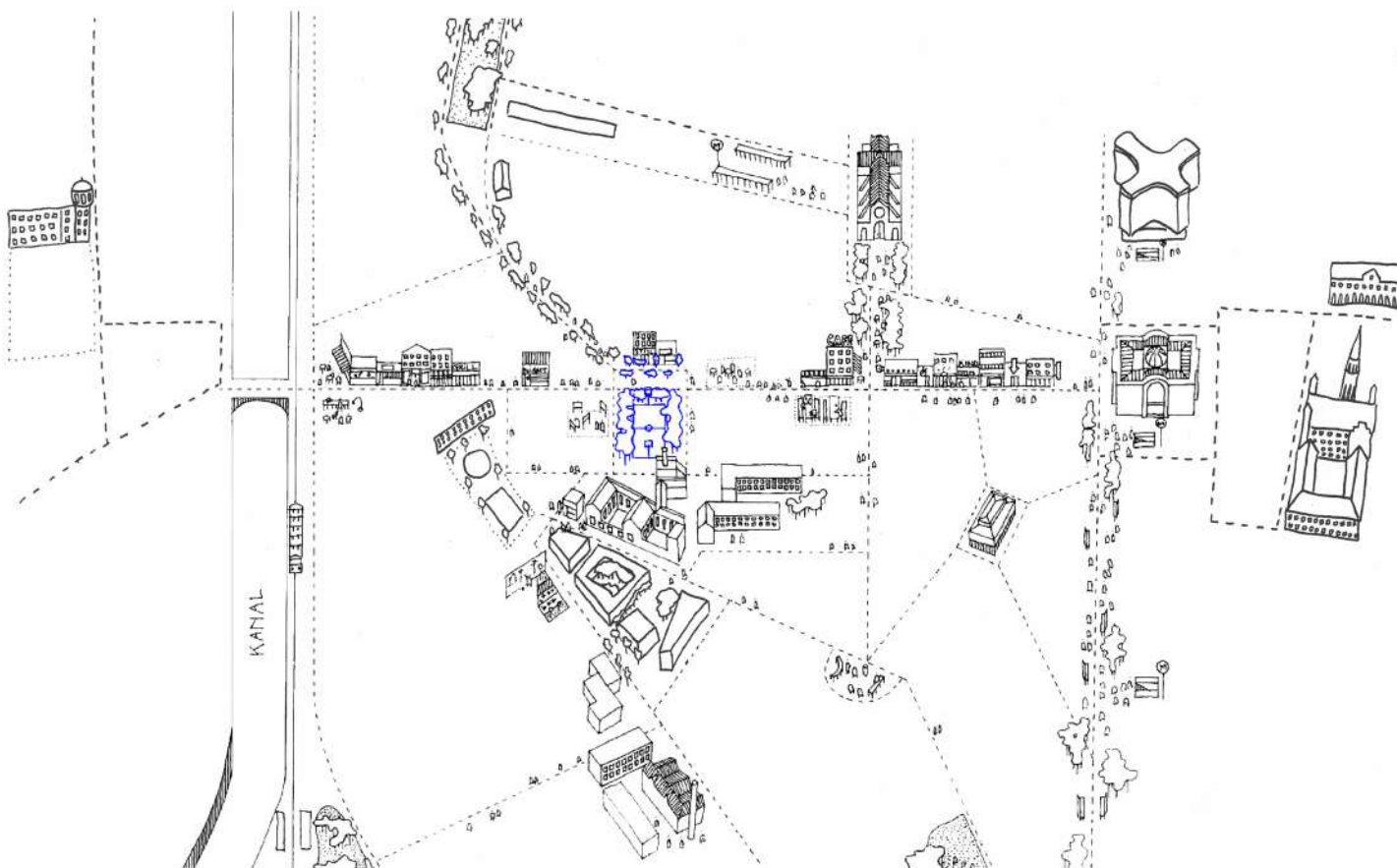
Synthese van diverse dynamieken, gebruiken en activiteiten op het plein Synthèse des différentes dynamiques, utilisations et activités de la place

Ontmoetingsplek tussen stad en wijk

lieu de rencontre entre la ville et le quartier

Schetsen van gebruiken en bewegingen op het plein tijdens diverse momenten des croquis des activités et des mouvements sur la place à différents moments

De Nieuwe Graanmarkt en haar sociaal-ruimtelijke en landschappelijke context* Le Nouveau Marché aux Grains et son contexte socio-spatial et paysager*

* Deze subjectieve, mentale kaart is een verdere uitwerking met voor het project van de Nieuwe Graanmarkt relevante toevoegingen op de door 51N4E en Collectif Yakafoon reeds opgemaakte 'mentale tekening' i.k.v. het SchoolContract Instituut Mot-Couvreur. Ze toont niet de volledige realiteit maar ze representeert een mentaal beeld, bepaalde dynamieken, en gevoelsmatige hiërarchieën van dit deel van de stad die niet altijd zichtbaar zijn, bekeken vanuit de Nieuwe Graanmarkt en haar gebruikers.

De Nieuwe Graanmarkt ontwerpen met een meervoudig midden is ook een logisch antwoord op haar specifieke positie binnen het socio-stedelijk weefsel. Het ligt in een sterk verdicht stadsdeel waar vele claims op de openbare ruimte elkaar overlappen. Het schoolcontract van het De Mot-Couvreurinstituut toont treffend het nijpend gebrek aan groene ruimte binnen een straal van 500 m rond de school. Ondanks het grote aantal publieke voorzieningen en pleinen, is het aanbod jongerenvoorzieningen en gemengde sport- en culturele faciliteiten ondermaats. Dit is extra jammer, gezien de vele scholen in de omgeving. Daarnaast compenseren kinderen van gezinnen met een lager sociaal-economisch niveau vaak het gebrek aan ruimte binnen hun woning door gebruik te maken van publieke buitenruimten. Zeker in een stad als Brussel moet dat aanbod dus op punt staan. De Nieuwe Graanmarkt is cruciaal in dit verhaal omdat het zich op het brandpunt bevindt van vier stedelijke figuren:

(1) De Dansaertstraat is een belangrijke invalsweg vanaf de Vijfhoek. Vanaf het

kanaal leidt ze recht tot in het hart van de binnenstad. Na een economisch verval in de jaren '80 heeft deze wijk een zekere gentrificatiegolf ondergaan, waardoor de straat nu uitgegroeid is tot een belangrijke handelsas met design- en modewinkels. De straat doorsnijdt de stedelijke figuur van de Nieuwe Graanmarkt in het noordoosten. Ter hoogte van het plein verandert het karakter van de winkels van grootstedelijk, modieus naar een meer lokaal gericht aanbod. Het op het plein gelegen Instituut voor Mode en Design (MAD) maakt duidelijk deel uit van deze figuur.

(2) Ook de stedelijke figuur van de gedempte dokken komt uit op de noordzijde van de Nieuwe Graanmarkt. Dit zou, temeer na een vergroening van het plein, als een stedelijk-landschappelijke as gedefinieerd kunnen worden, met verschillende parkjes en speelvoorzieningen. De gedempte dokken verbinden het plein ook met een reeks culturele instituten met sterke kind- en jongerenwerking: Bronks, KVS, de kinderboerderij van het Maximiliaanpark, etc.

(3) De wijken in de tegenovergestelde richting hebben een sterker residentiële karakter, met veel sociale woonblokken. Het zijn de kinderen en jongeren die hier wonen die misschien wel het meest te winnen hebben bij goede publieke ruimte. De inrichting van de Nieuwe Graanmarkt moet complementair zijn met de sport- en spelmogelijkheden die in deze wijk al punctueel te vinden zijn, onder meer in het Nino Anneessenspark en aan de Papenvest.

(4) Verspreid over deze eerste drie figuren ligt een structuur van grote scholengroepen, te beginnen met het Mot-Couvreurinstituut en het naastgelegen Maria-Boodschaplyceum. Ook deze figuur legt een belangrijke sociale claim op de omliggende publieke ruimte, waar veel jeugd in groep samenkomt. Het moet gezegd dat de Nieuwe Graanmarkt voor deze sociale groep een weinig bruikbare plek vormt, terwijl het net als het voorplein van een van de scholen dient. Hierin ligt een grote uitdaging voor de heraanleg.

De Nieuwe Graanmarkt

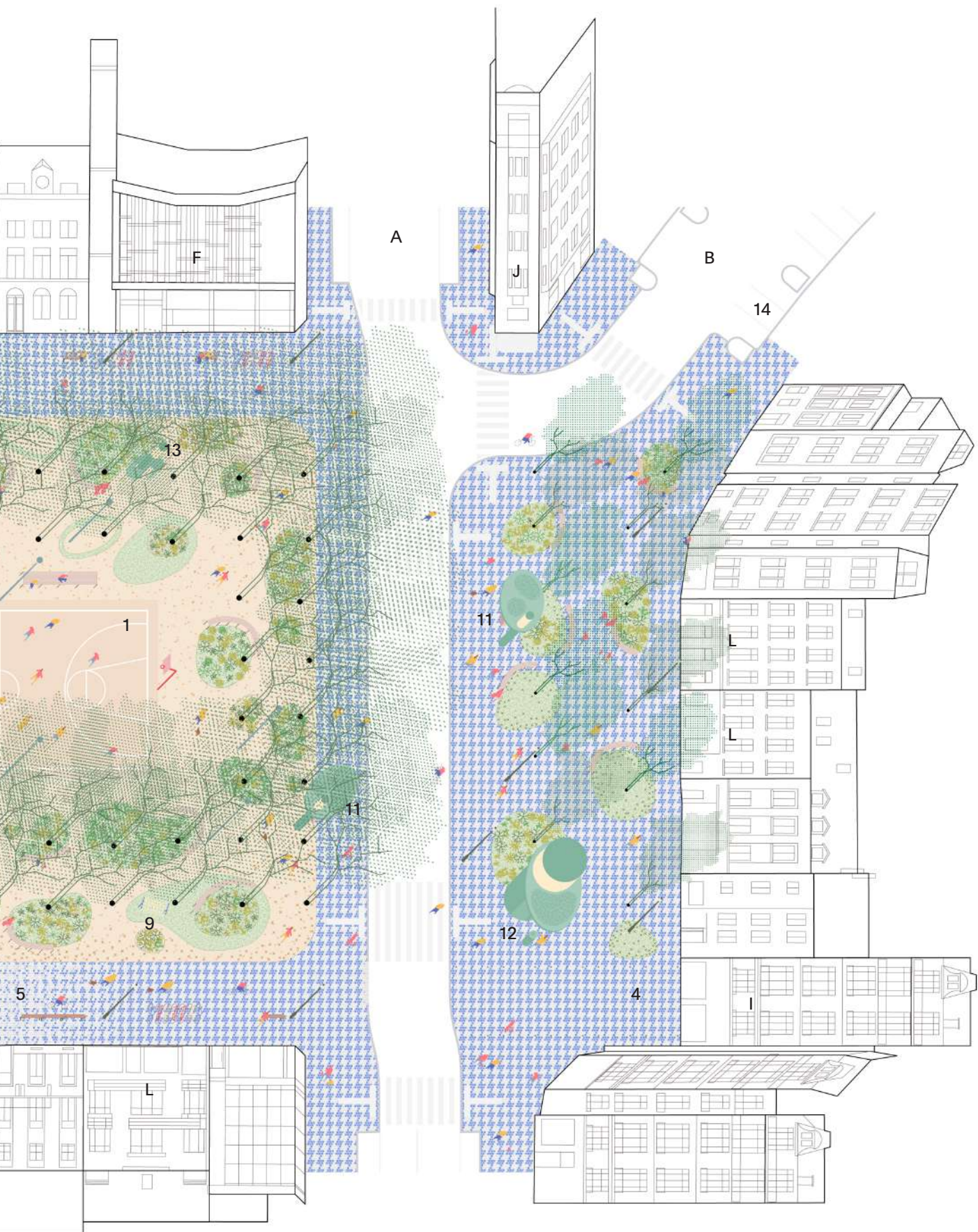
Le Nouveau Marché aux Grains

- 1 Basketbalveld
- 2 Standbeeld Jean-Baptiste Van Helmont
- 3 Kasseiverharding
- 4 Verharding blauwe hardsteen in patroon
- 5 Gradiënt tussen materialen

- 6 Beige ecologisch gebonden halfverharding
- 7 Pad uit herbruik boordstenen
- 8 Fontein
- 9 Speelelementen
- 10 Luifel
- 11 Bushokje

- 12 Openbaar toilet
- 13 Openbaar urinoir
- 14 Nieuwe Cambio standplaats
- 15 Picnicbank
- 16 Zitpodium
- 17 Verdiept landschap/zitrand
- 18 Alternatieve oefenbasketring

A A. Dansaertstraat
 B L. Lepagestraat
 C Hopstraat
 D Moutstraat
 E MAD
 F Protestantse kerk
 G Brasserie Surrealiste

H Institut De Mot-Couvreur
 I QPark
 J Bake Away
 K Lever des Heils
 L Kledingwinkels
 M Pressing n°1
 N Dokterspraktijk

schaal: 1:500

Eén gelaagd geheel

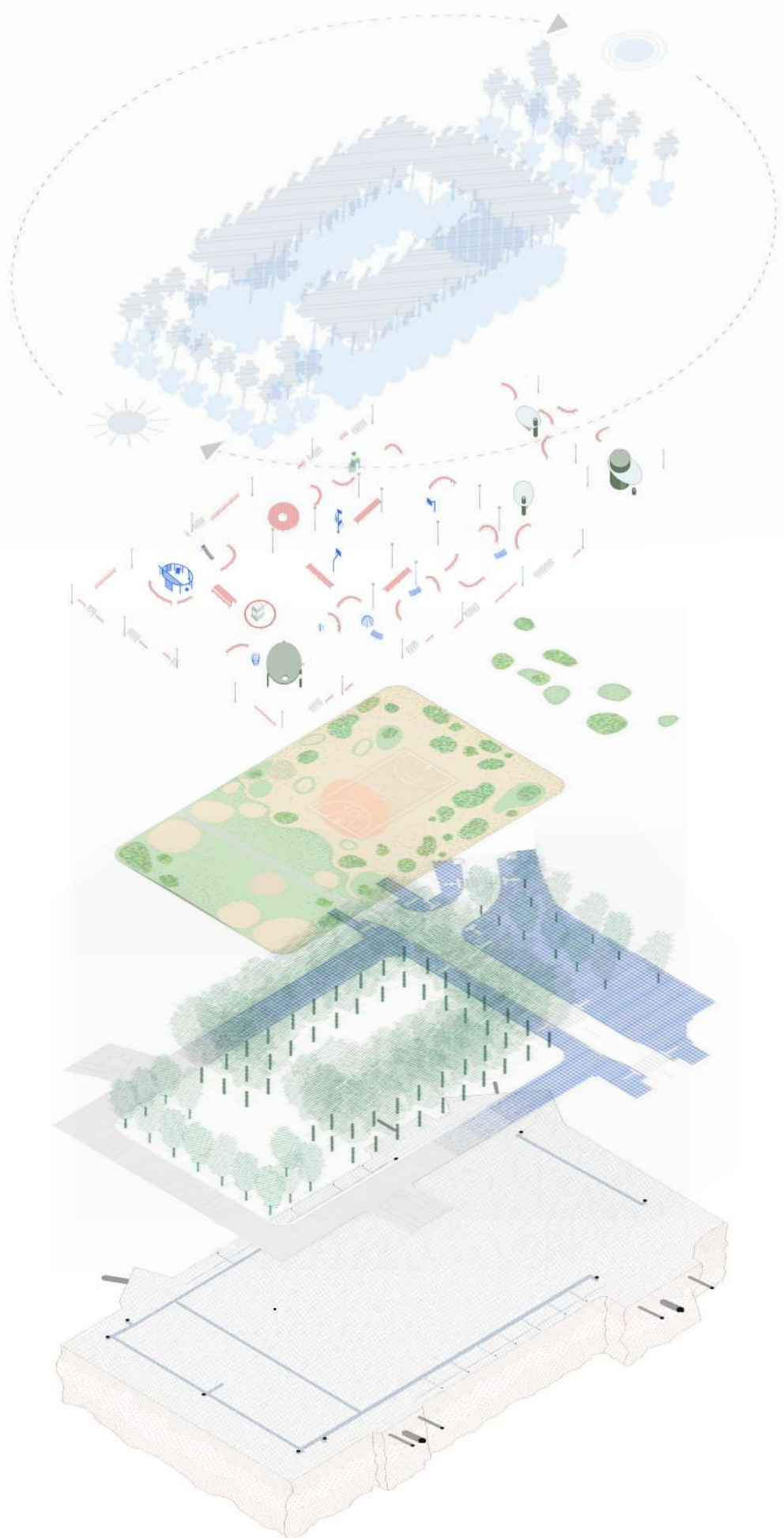
Une unité à une couche

De Nieuwe Graanmarkt, een origineel neoklassiek rechthoekig plein, verloor door verschillende ruimtelijke en functionele transformaties in de loop der tijd haar initieel geambieerde helderheid. Wanneer Brusselaars vandaag met elkaar over deze plek spreken, leeft vooral het beeld van het centrale basketveld dat is omgeven door de dubbele bomenrij van grote platanen, met klassieke zitbankjes die hier tussenin staan. De plek wil en kan echter veel meer zijn. Door het besluit om de vele door parkeren ingenomen ruimte weer aan de Brusselaars terug te geven, is het mogelijk om deze iconische stadskamer te transformeren tot een echt inclusieve en klimaatrobuuste Publieke ruimte.

Het projectvoorstel ontwikkelde zich vanuit een grondige lezing van de identiteit van deze plek - binnen haar grootste-delijke positie, én rol in het sociale leven van de omliggende buurten. Hierbij werkte de neoklassieke organisatie en het drieliuk met centrale dubbele bomenrij uit het verleden inspirerend. Tegelijkertijd is de opgave ook om een betere ondersteuning te bieden voor het dagelijkse leven en het stimuleren van een meer inclusief gebruik van deze ruimte, waar iedereen welkom is. Het geheel werd vertaald in drie ruimtelijke basislagen, waaraan ook een bewuste omgang met de ondergrond en de integratie van een kunstinstallatie met verlichting werden toegevoegd.

Le Nouveau Marché aux Grains, cette place rectangulaire néoclassique iconique, a perdu au fil du temps sa clarté initiale à la suite de diverses transformations spatiales et fonctionnelles. Pour les Bruxellois, l'image qui apparaît dans les esprits est celle d'un terrain de basket central entouré d'une double rangée d'imposants platanes, elles-mêmes ponctuées de bancs classiques entre celles-ci. Cependant, cet endroit a la volonté et la possibilité d'être beaucoup plus. Par la décision de rendre aux Bruxellois les espaces occupés par les zones de parking permettrait de transformer ce lieu emblématique de la ville en un espace public véritablement inclusif et respectueux de l'environnement.

La proposition de projet s'est développée à partir d'une lecture approfondie de l'essence du lieu. Elle s'établit par sa position métropolitaine, ainsi que par son rôle dans la vie sociale des habitants. L'organisation néoclassique et le triptyque avec sa double rangée centrale d'arbres du passé ont été une source d'inspiration. La réflexion a été motivée également par une volonté de mieux valoriser la vie quotidienne en encourageant une utilisation plus inclusive du lieu. D'en faire un endroit où tout le monde est bienvenu. Cette somme s'est traduite en trois couches spatiales de base, auxquelles s'ajoutent un traitement conscient du sous-sol et l'intégration d'une installation artistique à l'éclairage.

Bewust met de ondergrond

Het is vandaag evident om de bovengrondse openbare ruimte te benaderen als een plek van onderhandeling tussen functies en gebruikers. Maar een groot aantal van de bioklimatische eisen die we stellen aan het publiek domein, kunnen niet enkel op maaiveldniveau worden aangepakt. Het ontharden van de oppervlakte is bv. een noodzakelijke eerste stap op vlak van duurzaam waterbeheer en robuuste beplantingen, maar is op zichzelf onvoldoende: water moet ook in de ondergrond haar weg kunnen vinden, en toekomstbomen vereisen een volume doorwortelbare grond dat zelden enkel in groenzones te vinden is. Ook de stedelijke bodem moet dus een “shared space” worden.

Neoklassieke Kader

Het neoklassieke Kader geeft orde, eenheid en structuur aan de ruimte. Ze wordt opgebouwd uit: Eén doorlopende rechthoekige verharding: rondom rond, en in contact met alle pleinwanden - uitgewerkt in een gradiënt tussen het arduinsteen-patroon van de Dansaertstraat en de typisch Brusselse kasseien. Ze vormt zo een materiële versmelting tussen de grootstad en de meer lokale, volkse buurt. Daarnaast een reeks statige bomen in regelmaat: de dubbele bomenrij van de huidige platanen wordt ten noorden en in het zuiden aangevuld met nieuwe solitaire bomen op regelmatige afstand, en in verwijzing naar de drie historische handelsruimten op het plein.

Drie Landschapskamers

Omgeven door de verharding van het Kader vinden we de Drie Landschapskamers. Deze drie-delige ruimte heeft een open midden, omzoomd door op regelmatige afstand geplante bestaande en nieuwe bomen. Ze vormt een hybride tussen een grootstedelijk Brussels park en een buurtpark. Het eerste wordt gekenmerkt door een combinatie van statige bomen met halfverharding uit dolomiet en enkele strakke graszones, terwijl een buurtpark meer op zoek is naar betreedbaar en beleefbaar groen met diverse speel- en zitelementen voor alle leeftijden. Het bomenkader verweeft zich met vaste planten- en struikzones van diverse groottes. Op deze manier creëert de vegetatie verschillende atmosferen die een veelheid aan mogelijke belevingen en gebruiken van de Nieuwe Graanmarkt stimuleren en mogelijk maken.

Creatieve stedelijke elementen

Ter ondersteuning van het dagelijks gebruik van het plein-, en ter versterking van het creatieve karakter van deze omgeving, worden een reeks objecten uitgewerkt. Zo krijgen architecturale paviljoenen, speelelementen en stedelijk meubilair in dit hybride park-plein hun eigen vormgeving en detaillering binnen een coherente vormtaal. Ze omvatten basisvoorzieningen zoals het genderneutraal toilet, een herwerkt urinoir, een publieke luifel en bushokjes langs de A. Dansaertstraat. Maar ook speelt en comfortabel stedelijk meubilair worden voorzien zoals divers nieuw zitmeubilair in het Middenveld, creatief hergebruik van de bestaande zitbanken in het Kader, alsook de vormelijke begeleiding en inpassing van een ludieke basketring-paal, en veelzijdige klim- en speelstructuren.

Kunstzinnig (zon)Licht

Licht en tijd zijn vaak onderschatte dimensie(s) van publieke ruimtebeleving. Het project wenst daarom deze extra dimensie toe te voegen. Naast een basisverlichting in het kader van publiek comfort, gebruik van de plek en een algemeen veiligheidsgevoel, wordt er een kunstintegratie met artistieke lichtingreep voorgesteld. De eerste ideeën spelen in op de poëzie van tijd en schaduw door de schaduwwerping van de statige bomen op de pleinverharding te laten doorlopen doorheen de avond en nacht, tot het aanbreken van de volgende dag.

Conscients du sous-sol

Il est évident aujourd'hui d'aborder l'espace public en surface comme un lieu de négociation entre les fonctions et les utilisateurs. Cependant, bon nombre des exigences bioclimatiques que nous imposons au domaine public ne peuvent être satisfaites au seul niveau du sol. L'adoucissement des surfaces, par exemple, est un premier pas nécessaire en termes de gestion durable de l'eau et de robustesse des plantations, mais il est insuffisant à lui seul : l'eau doit aussi pouvoir se frayer un chemin dans le sous-sol, et les futurs arbres ont besoin d'un volume de sol enracinable que l'on ne trouve que rarement dans les espaces verts. Le sol urbain doit donc aussi devenir un «espace partagé»

Cadre néoclassique

Le cadre néoclassique apporte l'ordre, l'unité et la structure à l'espace. Il se compose : *d'un trottoir rectangulaire continu, tout autour et en contact avec les murs de la place. Il est élaboré selon un gradient entre la pierre bleue de la rue Dansaert et les pavés typiquement Bruxellois. Ce mélange marque la fusion matérielle entre la métropole et le quartier plus local et vernaculaire. Accotée une série de rangées d'arbres majestueux réguliers. La double rangée de platanes actuels sera complétée au Nord et au Sud par de nouveaux arbres ponctuels à intervalles réguliers, faisant référence aux trois espaces commerciaux historiques de la place.

Trois Sections Paysagères

Entourées par le pavage du cadre, nous trouvons les Trois Sections Paysagères. Cet espace en trois parties a un noyau ouvert, bordé par les arbres existants et abouti par de nouveaux régulièrement espacés. C'est un mélange entre un parc métropolitain bruxellois et un parc de quartier. Le premier se ponctue par une combinaison d'arbres majestueux, par de la dolomie semi-pavée et de quelques zones gazonnées. Le parc de quartier quant à lui cherche davantage un espace vert praticable, avec divers éléments de jeu et d'assises pour tous les âges. L'ensemble est entrelacé par des zones de vivaces et d'arbustes de différentes tailles. De cette manière, la végétation participe à créer différentes atmosphères qui encouragent et permettent de procurer une multitude d'expériences et d'usages possibles au Nouveau Marché aux Grains.

des Objets urbains créatives

Pour soutenir l'utilisation quotidienne de la place et renforcer le caractère créatif et l'usage inclusif de l'environnement, une série de d'éléments de mobiliers et d'infrastructures a été élaborée. Par cela, les pavillons, les éléments de jeu et le mobilier urbain de cette place/parc hybride se caractérisent par une conception et des détails propres, dans le cadre d'un langage formel cohérent. Il s'agit d'installations de base telles que des toilettes non-mixtes, un urinoir retravaillé, un auvent public et des abris de bus le long de la rue Antoine Dansaert. Ils sont accompagnés par un mobilier urbain ludique sera également fourni. Diverses nouvelles assises dans la plaine centrale seront accompagnées par la réutilisation créative des bancs existants dans le framework. A cela s'ajouteront également l'incorporation d'un poteau de basket ludique ainsi que des éléments de jeu polyvalents.

Lumière artistique (du soleil)

La lumière et le temps sont des dimensions souvent sous-estimées de l'expérience de l'espace public. Le projet souhaite donc ajouter cette dimension supplémentaire. Outre l'éclairage de base dans le contexte du confort du public, de l'utilisation du lieu et d'un sentiment général de sécurité, une intégration de l'art avec une intervention artistique de l'éclairage est proposée. Les idées initiales répondent à la poésie du temps et de l'ombre en permettant à l'ombre projetée par les arbres majestueux sur le trottoir de la place de se poursuivre le soir et la nuit, jusqu'à l'aube du jour suivant.

Neoklassiek Kader

Cadre néoclassique

Het neoklassieke Kader is in de eerste plaats een integraal deel van de publieke ruimte. Het schept kansen voor ontmoeting, om te flaneren langs de gevels, om in gesprek te raken met een onbekende, of om vanop een afstand te kijken naar het diverse leven dat zich afspeelt op het plein. Daarnaast structureert het kader ook de ruimte van gevel tot gevel, organiseert het de verkeersstromen, en integreert het functioneel stadsmeubilair.

Een zoektocht naar structuur en respect voor de (historische) identiteit van deze plek

De figuur van het Kader is sterk verbonden met de zoektocht naar het verankeren van de essentie van deze plek doorheen de tijd. Ze biedt een antwoord op de nood aan een structuur die het gehele plein opnieuw van gevel tot gevel kan verenigen, en creëert een robuust ruimtelijk raamwerk. Het is de neoklassieke orde van het rechthoekige plein, met een driedeling waarvan het middelste deel al snel omzood werd met een dubbele bomenrij, die deze nog steeds haar sterke identiteit en ruimtelijke organisatie verleent. We grijpen terug naar de neoklassieke principes in een eerste organiserende laag voor het introduceren van een meer leesbare en mensvriendelijke publieke ruimte. Het kader versmelt dus letterlijk en figuurlijk aspecten van het heden, verleden en de toekomst van deze iconische publieke ruimte.

Eén kader uit twee structurele ingrepen

Het Kader wordt in essentie opgebouwd uit de combinatie van: *Eén doorlopende rechthoekige verharding*: rondom rond, en in contact met alle pleinwanden. Deze verharding wordt uitgewerkt in een gradiënt tussen het grafische textielpatroon uit blauwe hardsteen van de Dansaertstraat en de typische Brusselse kasseien. Ze vormt zo een materiële versmelting tussen de karakteristieke verhardingen van de grootstad en de lokale meer volkse buurt.

Deze structuur van een coherente verharding rondom een groen hart wordt versterkt door een *reeks statige bomen in regelmaat*: de dubbele bomenrij van platanen in de centrale kamer van het plein worden verder aangevuld ten noorden en ten zuiden met de aanplant van nieuwe solitaire bomen op regelmatige afstand, uitgelijnd met de gevels.

Deze aanpak voor het Kader geeft regelmaat en brengt opnieuw een leesbare orde over het geheel van deze publieke ruimte. Ze geeft uitdrukking aan een verwijzing naar de historische driedeling van het plein en integreert erfgoed-elementen zoals de historisch waardevolle gevels en het standbeeld van Jean-Baptiste Van Helmont.

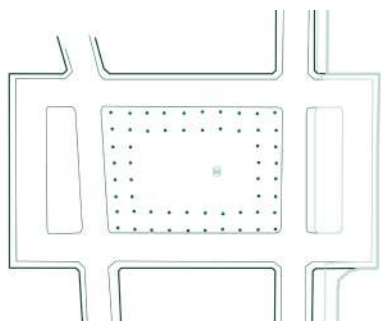
Functionele strook - gediversifieerde beleving

Het kader integreert een soort "functionele strook" die het dagelijkse leven en

het gebruik van het plein ondersteunen. Zo neemt deze verharde zone diverse praktische elementen als fietsenstallingen, vuilnisbakken, marktkasten en rechte zitbanken (uit hergebruik, en in diverse lengten) op. Daarnaast kunnen ook middelhoge verlichtingsmasten in deze strook geïntegreerd worden indien er wordt gekozen om de gevelarmaturen niet langer te gebruiken. De huidige banken zijn allemaal 2 meter lang, waardoor ze weinig gebruiksvariatie en toevallige ontmoetingen stimuleren. We herwerken ze hier naar verschillende lengtes, met hergebruik van de gietijzeren elementen. Vanop deze nieuwe rij zitbanken kunnen de activiteiten op het plein aanschouwd worden. Ze scheppen ook kansen voor ontmoeting van passanten die over het kader flaneren, naar de school of brasserie op weg zijn, of hier rustig wat willen komen lezen.

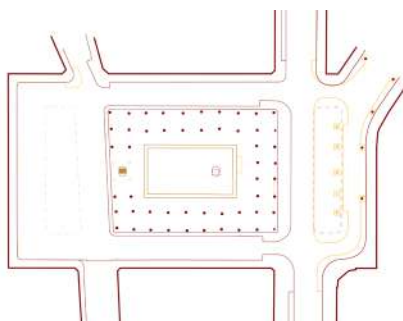
Het Kader als autoluw voorplein

Het verharde kader dient als voorplein voor de aanwezige instellingen – het De Mot-Couvreurinstituut, MAD, het Lepelhuis, de Protestantse Kerk – en als terras voor Brasserie Surréaliste. Daarnaast zorgt het kader ook op een heldere wijze voor de afbakening van een verharde voetgangerszone, waar het gemotoriseerd verkeer te gast is. Er wordt hier niet meer geparkeerd, maar de ruimte is toegankelijk voor hulpdiensten, om de scholen te bereiken, enz. Deze principes worden verder toegeleucht in het hoofdstuk rond mobiliteit.

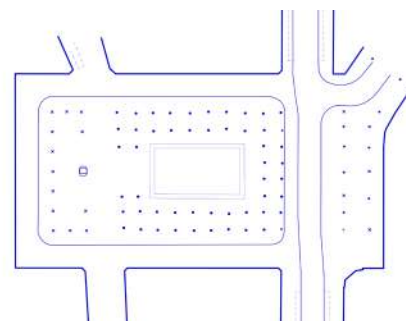
1787-1890 - NeoClassieke Marktplaats (19E)

1787 - één coherent neoklassiek geheel van publieke ruimte en omgevende gebouwen.
1802 - introductie dubbele bomenrij
1889 - plaatsing van het Van Helmont standbeeld.
1890 - de Jerichostraat (1890-1891) en Lepelstraat (1898-1899) worden geïncorporeerd in het tracé van de A. Dansaertstraat, en vervolgens aan de noordzijde op gelijke breedte gebracht bij de aanleg van de Léon Lepagestraat (vanaf 1912).

1912-2023 - herstructurering en koning auto (20E)

1912 - aanleg van de Léon Lepagestraat als nieuwe verbinding met de gedempte kaaien, maar een breuk in het klassieke kader. langzaam neemt de auto meer en meer ruimte in. De noordelijke en zuidelijke handelsplaats worden wegeenis of parkeerterrein.
1952 - verplaatsing van het Van Helmont standbeeld voor een basketbalveld centraal in het bomenkader.
20xx - heraanleg Dansaert trottoirs met nieuw patroon; doortrekken hazelaars van L. Lepagestraat; herstructurering noordelijk deel als 'rondpunt'.

ong. 2025 - een NIEUWE Graanmarkt (21E)

2023 - beslissing wordt genomen om al het parkeren op de Nieuwe Graanmarkt te schrappen. Zo wordt ruimte gemaakt voor diverse nieuwe gebruiken.

Het plein wordt getransformeerd tot een inclusieve socio-ecologische en aangename omgeving voor iedereen in een veerkrachtige toekomst. Het wordt een plek van ontmoeting en coëxistentie tussen de metropool en lokale buurten, van spel, sport en rust - met oog voor kunst en design.

In de herfst bij het vallen van de avond, al wandelend over het kader richting de A. Dansaertstraat
 En automne, au crépuscule, lors d'une promenade le long du Kader en direction de la A. Dansaertstraat

Een kasseien vlak tot tegen de gevel verbindt de pleinwanden rondom het Marie-Jansonplein met elkaar en het hernieuwde park in het midden Un plan pavé jusqu'à la façade relie les murs-de-la-place autour de la place Marie-Janson

(historische) markt rondom een open (gras)veld omgeven door bomen op het Heilig-Kruisplein in Elsene Marché (historique) autour d'un champ ouvert (herbe) entouré d'arbres sur la place Sainte-Croix à Ixelles

Drie Landschapskamers

Trois Chambres Paysagères

Kruising tussen stadspark en buurttuin

Omgeven door de verharding van het Kader vinden we de Drie Landschapskamers. Deze ruimtes met open centrum zijn steeds omzoomd door regelmatige bomenrasters. De kamers vormen een hybride tussen een grootstedelijk Brussels park – vaak gekenmerkt door een combinatie van statige bomen in halfverharding uit dolomiet en beperkte graszones – en een lokale buurttuin met grotere grasvelden en diverse speeltuigen en zitbanken. Verschillende families van stedelijke elementen bevolken en activeren de landschapskamers. Zij worden beknoot overlopen per kamer en vervolgens in detail beschreven in het volgende hoofdstuk.

Bomen en stedelijke elementen verweven zich met lagere beplantingslagen gevat in ruime en organisch gevormde plantvakken. Om de visibiliteit, en bijgevolg sociale controle en veiligheid op het plein te garanderen, is de keuze van de juiste positionering van de plantvakken essentieel. We zien het groen niet als een saaie vlakke, maar eerder als een reliëf, met hoogtes en laagtes van vegetatie. Algemeen gewaarborgd overzicht en doorzicht op vele plaatsen is daarbij belangrijk. De voorgestelde soorten en hun hoogtes worden beschreven in het deel beplantingen.

goed vertoeven en spelen tussen het groen

Aandacht voor 'het kleine ontmoeten' en de menselijke schaal

De landschapskamers voorzien plekken om te kuieren, flaneren, breakdancen, spelen met water, klimmen en klauteren, frisbeeën, speels basketspel, picknicken, samen lunchen, lezen, maar ook voor dagelijkse gesprekken of onschuldig roddelen, wachten op de bus, ... De Nieuwe Graanmarkt wordt het toneel van het

diverse stadsleven in al haar facetten en intensiteiten. Een sociale hotspot en klimatologische koelteplek, vol heterogeniteit en dynamiek, voor iedereen. De inrichting zorgt voor coëxistentie en biedt een "neutrale" ruimte voor het samenspel tussen dagelijkse en meer tijdelijke of periodieke gebruiken, tussen intensievere en kalmere gebruiken, tussen de grootstad en omliggende buurten. Het beperkt zijn bezoekers niet tot vooraf bepaalde gebruiken, maar laat plaats en ruimte voor toe-eigening en verschillende invullingen.

Aangename verblijfsplek overdag en 's avonds

Ook 's avonds kent het park-plein diverse aangename atmosferen, met een goed verlicht Kader dat de bewegingen en gebruiken ondersteunt. Maar ook de verlichting tussen de binnenste rij bomen, en de hogere masten ter verlichting van het basketterrein. Zij zorgen voor een aangenaam en veilig gevoel voor iedereen die hier na het ondergaan van de zon wil verblijven, wacht op zijn of haar bus naar huis, of er passeert op weg naar een andere bestemming. Andere lichtaccenten onderlijnen landschappelijke en architecturale kwaliteiten en dragen bij tot een gevoel van gemoedelijkheid en veiligheid. Zo worden enkele van de ondersteunende paviljoenen uitgewerkt met een zeker 'lantaarn'-karakter, en willen we met een lichtkunst-interventie het schaduwspel van de bomen op een sfeerrijke manier 's nachts laten verder lopen (zie deel kunstintegratie en verlichting).

Een volwaardige, inclusieve inrichting

Tot slot gaat er bijzondere aandacht uit naar het specifiek geschikt maken van de publieke ruimte met oog voor jonge kinderen en meisjes. We onderscheiden hierin drie strategieën. Een eerste is de ruimtelijke inrichting van de landschapskamers zelf – die hebben we als ontwerpers mee in de hand. Hierover hebben we veel geleerd en inspiratie geput uit onder andere gesprekken gevoerd tijdens een walkshop "Meisjes in de publieke ruimte", georganiseerd door Kind & Samenleving, JES en Zijkant. Het gaat dan om onder andere het maken van gevarieerde, meer abstracte spelaanleidingen die bovendien in verbinding staan met elkaar. Zo kan er afgewisseld worden tussen verschillende spelletjes, of het kan het spel even onderbroken worden om te babbelen. Gereguleerde sportvelden zijn minder interessant, omdat die minder de eigen verbeelding stimuleren (en al snel ingenomen worden door oudere

jongens). Ook voor zitmogelijkheden geldt dat diversiteit cruciaal is, en niet beperkt hoeft te worden tot iets dat zomaar op een bank lijkt. Het belang van een goede en speelse verlichting werd eerder al aangehaald maar is natuurlijk ook hier essentieel.

De andere twee strategieën zullen deels de aanleg van het plein zelf overstijgen. Enerzijds gaat het om het beveiligen van de routes naar het plein. Anderzijds is ook het vertrouwd maken van dit doelpubliek met het vernieuwde plein erg belangrijk. Dit kan bijvoorbeeld door na de uitvoering evenementen te organiseren waar families en kinderen makkelijk in groep naartoe kunnen komen. Het doel is steeds een plek maken die inclusief, intergenerationeel en vertrouwd is.

DE DRIE LANDSCHAPSKAMERS

vrij in te vullen halfverharde zone (Studio Basta)

1. Zuid

De zuidelijke landschapskamer is opgevat als een open "bomenweide". Hier wordt volop ingezet op gevarieerd zitten: op de tredes aan de rand van het kader, in het gras, tegen een boom, op de verschillende banken, onder de luifel, aan de picnicbank, op de "mist-bank" rond het standbeeld van Van Helmont, of aan de speeltuin. Hier geen afgeleide sportvelden, maar talrijke kansen tot spontaan spel: aan de waterjets, rondom de frivole kolommen van de luifel, op het open vlak in halfverharding of aan het pad met een speels verband uit gerecupereerde blauwe hardsteen. Het grote grasveld leent zich tot school-activiteiten, samen lunchen en zonnen in het gras, buurt- of verjaardagsfeestjes, en tot groepsspelen zoals kubben of frisbeeën. Aan de zijde van de crèche staan ook enkele 'Van Eyck' speelelementen. Dit is de kamer met het meest

zicht op de ludieke basket-helft tijdens een rustige namiddag in de lente, met aanleidingen tot rust en ontmoeting tussen de platanen in (centrale kamer)
 vue de la moitié ludique du basket-ball pendant un après-midi de semaine calme au printemps, avec se reposer et se rencontrer entre les platanes à l'intérieur de la ville.

uitgesproken buurt-karakter, ver weg van de doorgaande straten. Door het autoverkeer hier te weren, wordt het een erg geschikte plek voor de kleinste kinderen. Ouders kunnen met een gerust hart en een vol glas toekijken vanaf het terras van de brasserie.

waterspeelzone in Halle, gevoed met regenwater

2. Centrum

Het basketterrein blijft een belangrijk element in de centrale landschapskamer. We zetten echter in op een lichte ontwrichting van het terrein (een

“détournement” zoals de Situationisten het noemden) om het toe-eigenbaar te maken door een breder scala aan gebruikers. Een nieuwe, organische vorm overlapt met de rechthoek van het FIBA-conforme terrein. Aan één uiteinde van deze vorm staat een speelse multi-basketpaal die zich niet al te veel aantrekt van de conventionele basketbalregels. Ze is de basis voor een veelheid aan andere vormen van basket en balspel en vanuit een veel fantasierijke interpretatie van het spel. Het balgevoel van de spelers doet er dan minder toe dan hun verbeeldingskracht. Het stimuleert een vrij spel dat jonge kinderen en meisjes kan aanspreken. Maar tegelijkertijd kan het oefenen van shots op een atypische ring ook leuk zijn voor de betere basketballer. Dit kan allemaal zonder de al bestaande dynamiek op het veld te verstoren omdat er nu al voornamelijk half-court wordt gespeeld. In de toekomst kan er dus op 3 verschillende manieren basket gespeeld worden: een match over het hele plein; een klassieke half-court met ‘normale ring’ aan de Dansaertzijde, daar waar de beste spelers nu al verzamelen;

een recreatiever, diverser en speelser balspel op de zuidelijke georiënteerde helft met de nieuwe multi-basketpaal.

het opzoeken van moment van rust onder de bomen

De zone in natuurgebonden halfverharding (met zelfde kleurtint als het historisch dolomiet) is ideaal om te petanquen. Ook hier vinden we verschillende soorten banken terug, een drinkfontein en een catwalk-bank die vanuit het kader aan MAD zich rondom een bestaande plataan wikkelt. Dit boomraster is trouwens niet volledig: één van de bomen aan de hoek met de Dansaertstraat ontbreekt.

Het herplanten van een nieuwe boom is mogelijk mits heel aandachtig beheer, maar de kleine, erg scheve plaat aan net iets verder aan de Dansaertstraat toont dat dit ook kan mislopen. We stellen iets helemaal anders voor: om het raster te "vervolledigen" door het Monument voor Mehdi Bouda hier te plaatsen. Het lijkt ons een mooie manier om dit object te verankeren binnen de grotere schaal van de landschapskamer waar het basketterrein in staat, en om het tegelijk zichtbaarder te maken vanuit de Dansaertstraat. Dit zal uiteraard te bespreken zijn met familie en met de initiatiefnemers van het monument.

3. Noord

De noordelijke kamer is de meest stedelijke. De plantvakken landen hier op de blauwe hardsteentegels van het kader. Rondom de bestaande bomen zijn de plantvakken vormgegeven als heuveltjes zodat de boombakken verwijderd kunnen worden, rondom de nieuwe bomen liggen ze in hetzelfde vlak als de verharding. Ertussen staan

verschillende soorten zitbanken, hier soms aangevuld met tafeltjes met ingewerkt schaakbord. De effen verharding van het kader is perfect om op te stappen of te skeeleren. Ze zou ook zeer geschikt zijn voor een horecateras. Het openbaar toilet en de bushalte verlichten mee de publieke ruimte en bieden beschutting bij regen.

oude en nieuwe bomen in blauwe hardsteen verharding op la Place du République Parijs (TVK)

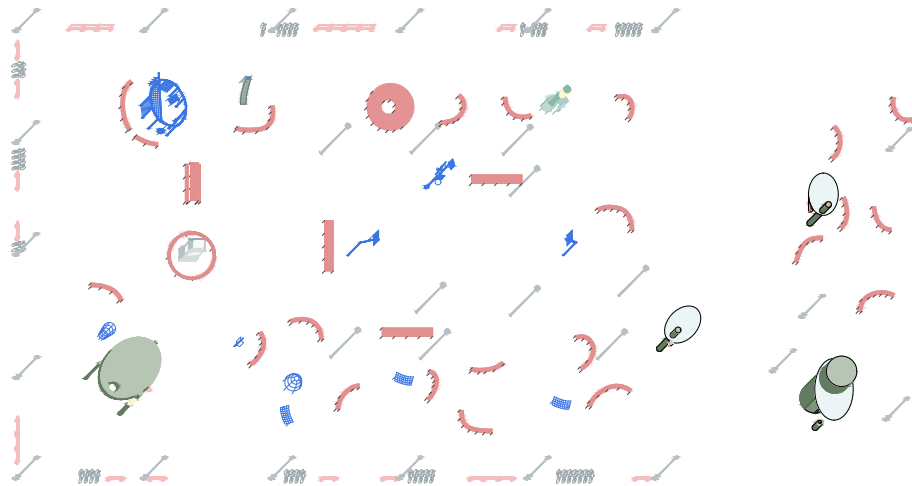
stimulansen voor creatief spel via eenvoudige vormen (Aldo Van Eyck)

Het verdwijnen van het parkeren biedt enorm veel mogelijkheden voor spel, ontmoeting en rust in de zuidelijke landschapskamer
La disparition des parkings offre d'énormes possibilités de jeu, de rencontre et de repos dans le section paysagère du sud

Creatieve stedelijke elementen

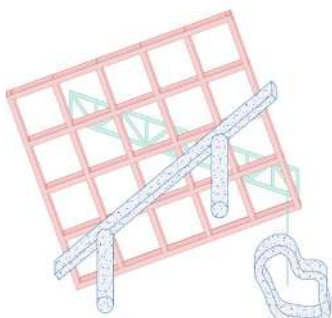
des objets urbains et créative

stedelijke objecten uit het project in drie families: 1. architecturale paviljoenen (groen), 2. speel-aanleidingen en sportelementen, 3. gevarieerd zitmeubilair

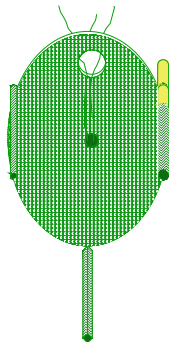
Ter ondersteuning van het dagelijks gebruik van het plein, en ter versterking van het creatieve karakter van deze omgeving, worden een reeks objecten uitgewerkt. Zo krijgen architecturale paviljoenen, speelelementen en stedelijk meubilair in dit hybride park-plein hun eigen vormgeving en detaillering binnen een coherente vormtaal. Ze omvatten basisvoorzieningen (zoals een toilet en een bushokje), maar ook speels en comfortabel stedelijk meubilair (zit- en speelelementen).

De vorm, positie en compositie van de stedelijke objecten in het ontwerp van de Nieuwe Graanmarkt kaderen in een zoektocht naar het ontwikkelen van meerdere middenpunten op het plein. Door de objecten zorgvuldig te positioneren ontstaan er nieuwe perspectieven op de ruimte en het meer gediversifieerde dagelijkse leven voor een veelheid van Brusselaars dat zich hier afspeelt. Het geheel van de vegetatielaag, het bomenritme, de diverse recht en gebogen zitbanken die eerder alleen of tegenover elkaar staan creëren atmosfeer waarin een diversiteit aan spel, rust en vormen van informeel ontmoeten gefaciliteerd en gestimuleerd worden.

publieke luifel voor een park in Gistel, momenteel in uitvoering (Fallow + Labeau - stabiliteit)

De reeks creatieve stedelijke elementen bestaan uit drie families met gedeelde vormelijke principes. Ze bestaan uit een combinatie van cirkel- en ellipsvormige figuren voor de paviljoenen en speelelementen, en eerder licht gebogen vormen voor de zitelementen.

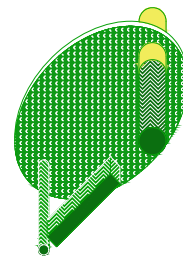
luifel op het voorplein voor Mot-Couvreur

FAMILIE 1: ARCHITECTURALE PAVILJOENEN

De architecturale paviljoenen gaan verder dan het bieden van basisondersteuning. Ze transformeren generieke elementen als openbaar sanitair of een bushokje naar iets dat meer betekenis krijgt en dragen op die manier bij aan de kwaliteiten van de plek en het stimuleren van ongedwongen ontmoetingen, of het verhogen van het veiligheidsgevoel. Ze combineren allemaal een structuur met één of meer massieve kolommen (uitgewerkt in een betonnen graniet imitatie) waarvan het bovenste deel zorgt voor lichtinval overdag en als een lantaarn de nabije omgeving verlicht 's nachts. Daarnaast worden alle architecturale paviljoenen uitgewerkt met een groendak. Zo integreren we meer ruimte voor insectvriendelijke vegetatie op onverstoord hoogte, en ook een aangenaam zicht voor de omliggende woningen die op dit dak kijken.

Luifel

Een luifel in het zuiden van het plein, nabij het De Mot-Couvreurinstituut en Moutstraat – het Atheneum – biedt extra schaduw en beschutting bij een intense regenbui (zeer welkom voor leerlingen, en wachtende ouders, broers of zusjes), maar kan zich ook ontpoppen tot omkadering voor een buitenklas, muziekkiosk, etc. Deze overdekte ruimte is opgebouwd uit een lichte structuur, die een multifunctionele plek creëert waaronder en rond verschillende invullingen en gebruiken mogelijk zijn. De hoogte van de luifel is afgestemd op de horizontale ritmiek van de historische gevel van Mot-Couvreur.

bushokje met licht- en kunstexpositie-paal

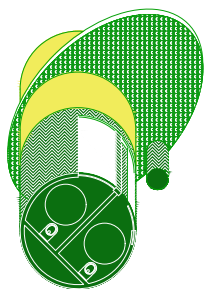
Bushalte

Gemiddeld wachten mensen tussen de 10-15 minuten op de bus. Samen wachten, zeker wanneer dit op dagelijkse basis gebeurt, creëert een potentiële band. De bushalte vormt op die manier een ideale plek voor korte babbeltjes en vluchtige ontmoetingen. Daarom zien we deze plek als meer dan louter een afdak met een zitbank, en willen we voldoende aandacht besteden aan het ontwerp en de integratie van deze plekken op het plein. Zo lijkt het ons op architecturaal vlak aangewezen dat dezelfde vormtaal als de andere paviljoenen wordt gekozen (luifel en toilet) en dat de landschappelijke elementen nabij de halte goed geïntegreerd worden. Ook verdient de verlichting bijzondere aandacht. De zwaardere kolom van de bushalte kan geïntegreerd worden met een 'lantaarn' verlichting bovenaan, en een publie-

ref. voor de materialisatie van de 'zware kolom' van de diverse 'paviljoen' objecten (51NE4 en ARA)

ke-vitrine voor de expositie van kunst (eg. van MAD's artists in residency, creatievelingen uit de wijk of de leerlingen van omgevende scholen).

genderneutraal sanitair met 2 toilets - lichtbaken langs de A. Dansaertstr.

Genderneutraal-PBM's toegankelijk openbaar toilet en urinoir

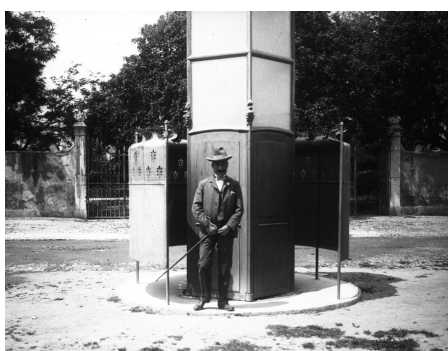
Vandaag is er op de Nieuwe Graanmarkt reeds sanitair aanwezig. Tegelijkertijd kunnen ze wel verbeterd worden, en is een beter beheer wenselijk om geuroverlast te verminderen en het veiligheidsgevoel te verhogen. De positionering van zowel het 'genderneutraal' en PBM's toegankelijk openbaar toilet in het noordoosten (dat eigenlijk zelfs nog niet zo oud is), en het urinoir tussen de buitenste rij bomen tegenover de Protestantse kerk zijn na observatie niet zo slecht. Beide staan op een zichtbare en goed toegankelijke locatie. Het urinoir staat op een redelijke en vergelijkbare afstand tussen de kerk en het basketveld waardoor de geurhinder vooral nabij storend is, maar op die afstanden geen of minder invloed heeft. Als de sanitaire voorzieningen op dezelfde locatie worden vervangen, kunnen bovendien de aanwezige aansluitingen hergebruikt worden, en is het niet nodig om tussen de wortels van de bestaande platanen en hazelaars te liggen graven voor nieuwe aansluitingen. We geloven dat het aangewezen kan zijn om een urinoir op het plein te behouden. Wanneer het volledig wordt verwijderd, is er een risico op wildplassen en/of mogelijk meer overlast in het openbare toilet.

Vanuit het introduceren van een coherente taal ontwikkelden we reeds een eerste schetsvoorstel. Maar in latere

publiek sanitair met daglicht, en als 'lantaarn'

fase is door de stad te overwegen waar dit bestaande sanitair (zowel toilet als urinoir) elders een goed 2e leven kunnen krijgen, of om de vervanging ervan eventueel uit te stellen – in het geval van de eerder recente geïnstalleerde sanitaire blok langs de Dansaertstraat. Het voorstel geeft aandacht aan het toetreden van daglicht tot het sanitair. Het gebruik van daglicht en verlichting, en lichte kleuren langs binnen en buiten van het sanitair gebouwtje geven het een properdere uitstraling, en trekken minder snel aan tot vandalisme. Daarnaast wordt de wastafel bewust buiten het toilet geïnstalleerd, en wordt er gebruik gemaakt van een zelfreinigend toilet en zijn er twee rechtstreeks toegankelijke eenheden. Alsook is het te overwegen om meer blauwige verlichting binnenin te gebruiken (bemoedigt drugs injecteren), alsook het plaatsen van een CCTV camera buiten aan het toilet. Dit ontmoedigt slecht gedrag.

historisch voorbeeld van een 'urinoir' of 'pissoir' met 'lantaarn' functie in Lissabon, Portugal

urinoir als lichtmast - en met middelhoge afscheiding

Het urinoir inspireert zich op de historische urinoirs of pissoirs die in Frankrijk en Portugal veelvuldig voorkwamen en waarvan sommigen meer dan 100 jaar later nog steeds in gebruik zijn. Het is opgebouwd als een zuil, die bovenaan een ruim verlichtingselement integreert en waarrond een middelhoge (50-140cm) afscheiding staat die privacy geeft.

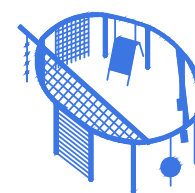
ref. paviljoen (Piovene Fabi - Versailles)

waterspel is een erg inclusieve speelvorm

FAMILIE 2: SPEELAANLEIDINGEN EN SPORT-ELEMENTEN

In het creëren van een meer inclusieve, aangename en veilige plek in de stad speelt de kindvriendelijkheid en aandacht voor ouderen een grote rol. Zorgen dat kinderen er langer kunnen en willen verblijven is key. Uit studie-werk en eerdere samenwerking met Antropologe Ruth Soenen, en de expertise in het team Els Vervloesem, weten we dat de aanwezigheid van kinderen aanzet tot extra ontmoeten (tussen henzelf maar ook tussen hun ouders), alsook het risico van agressie in de publieke ruimte doet dalen.

elipsvormig veelzijdig klim- en speelrek

Het ontwerp voor de Nieuwe Graanmarkt is inclusief en divers in haar uitgangspunt en uitwerking. Zo voorziet het project niet alleen in een duidelijke speelzone met een zelf ontworpen elipsvormig klimrek (insp. spelen op Marie Janson), maar ook in de integratie van diverse speelaanleidingen verspreid over de publieke ruimte. Kinderen kunnen er spelen in het gras, klimmen en klauteren op een rek, of zich amuseren met vrienden onder de boomkruinen, etc. Ieder kind, ongeacht leeftijd, gender of achtergrond kan zijn of haar plek voor spel en ontmoeting op de Nieuwe Graanmarkt vinden.

Verder wordt er ook een waterspeelzone geïntegreerd langs de zachte verbinding tussen de Mout- en Hopstraat. Spelen met water vormt een zeer krachtig instrument van inclusief spelen, en verenigt jongens en meisjes in een gezamenlijk spel. Rondom het verplaatste Van Helmont standbeeld staat een cirkelvormige inoxen "mist-bank" die meestal als zit- of speelelement dienst doet, maar met momenten het waterspel verrijkt en verkoeling biedt als verstuiver (ook verwijzend naar Van Helmont's rol in de beschrijving van de wetenschappelijke 'gas'-toestand).

Standaard 'Van Eyck' speelelementen

Voor de meerderheid van de elementen voorzien we het gebruik van standaard speelelementen volgens de Aldo Van Eyck filosofie op maat van de Nieuwe Graanmarkt. De eenvoudige en robuuste stalen elementen zetten aan tot creatief spel en fantasierijk gebruik dan voorgekauwde spelsenario's. We kijken hiervoor bijvoorbeeld naar toestellen van het type Boerplay Classic of gelijk(w)aardig, dat de productierechten over verschillende van Van Eycks ontwerpen heeft. We zien het succes hiervan de laatste jaren ook in Brusselse context terugkeren, zoals bijvoorbeeld in het Park Brigittines in Brussel, en een speelplointje in Etterbeek. Ze zijn kwalitatief, robuust en grafisch zijn deze speelelementen in de Nieuwe Graanmarkt te integreren.

Aldo Van Eyck speelelementen - vandaag verkrijgbaar via Boerplay (NL)

Speelse multi-basketpaal

De nieuwe speelse basketbalring staat volledig los van de conventionele basketbalregels. Spreken over 'de ring' is niet helemaal toepasselijk, want het zijn er eigenlijk meerdere, van verschillende vormen en geplaatst op verschillende hoogtes. Het ontwerp hiervan is één van de mogelijke onderwerpen van een co-creatie-atelier in samenwerking met de projectauteurs van het Schoolcontract (zie deel proces en participatie).

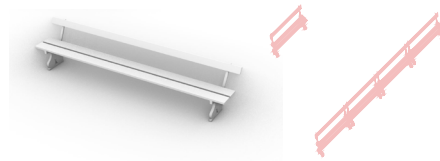
speelse multi-basketbalpaal (rechts voorbeeld uit Nantes; links. meer speels schetsidee)

speelrek op het nieuwe Marie-Jansonplein

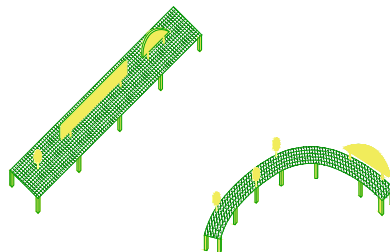
FAMILIE 3: GEVARIEERD ZITMEUBILAIR

De huidige zitelementen bestaan slechts uit één maat en type van zitbank en zijn allen op bijna dezelfde manier gepositioneerd tussen 2 platanen in de binnenste of buitenste rij bomen. Hier ligt een grote kans tot

herbruik van de bestaande zitbanken, met nieuwe- en langere elementen

verbetering in het diversifiëren van de zit- en ontmoetingsmogelijkheden via een meer gevarieerde positionering, maatvoering en typologie. Alle zitelementen zullen, naar analogie van de bestaande banken, worden opgebouwd uit de combinatie van een 'Brussels donkergroene' stalen structuur met houten zitvlak en rugleuningen. De banken in voorliggend ontwerp dragen een grotere diversiteit in zich. Ze spelen door hun verschillende oriëntatie meer in op de polycentraliteit van het nieuwe plein en bakenen verschillende hoekjes af. De algemene nieuwe zitbanken zijn rechthoekig en vrijstaand, of buigen zich lichtjes rondom een plantvak. Door de speelse rug- en armleuningen wordt het comfort niet uit het oog verloren.

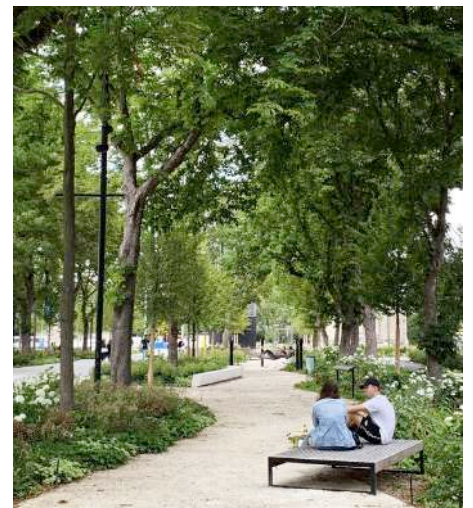

vb. van enkele zitbanken met speelse rugleuningen

inox ring rond boom - in project rond Van Helmont

Daarnaast voorzien we twee genereuze tafels met zitbanken errond, die door hun lengte en schaal extra stimuleren tot ontmoeting, maar ook als catwalk (eventueel i.s.m. MAD) of als podium kunnen gebruikt worden. De ene vormt zich cirkelvormig rond een boomstam

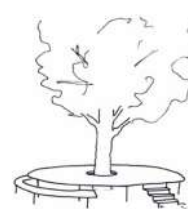

sfeer van eenvoudige hout en stalen zitelementen langsheen een slingerend pad in het groen tussen statige bomen en vaste plantenzones

en moedigt daardoor aan om samen te eten, huiswerk te maken, een creatieve workshop te houden, of te gebruiken als podium. Een andere bank en tafel zijn net heel lang, waardoor er meerdere personen en diverse groepjes op kunnen plaatsnemen, en deze moeilijk door een groep volledig geclaimd kan worden (zie Marie Janson en Place Flagey). Nog andere banken hebben alternierende ruggensteunen, wat wederom diversiteit in gebruikers aanmoedigt. Ook het werken rond vormen van banken is een mogelijk thema van een co-creatie-atelier.

extra lange picknickbank zet aan tot ontmoeten

cirkelvormige tafel en zitbank. als stedelijke picknick-, huiswerk-tafel, of catwalk voor een modeshow van MAD

insp. drinkfontein, en buitenwastafel sanitair

Materialisatie en hergebruik

Matérialisation et réutilisation

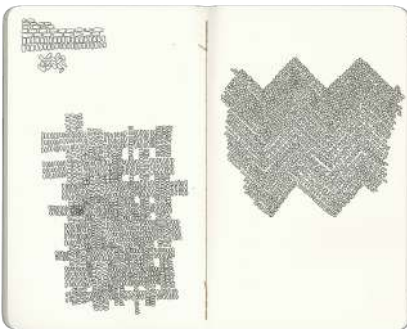
Vertrekken vanuit het bestaande

De herinrichting van de Nieuwe Graanmarkt moet van het plein een samenhangend geheel maken. Op eerste zicht een eenvoudige ambitie, maar op het terrein roept dit al snel vragen op. Want ook al dragen bvb de voetpaden van de Dansaertstraat in arduinstenen textielpatroon vandaag zeker niet bij tot de eenheid van het plein, ze maken wel deel uit van een recente, kwalitatieve en betekenisvolle aanleg. Dit uitbreken en vervangen door iets nieuws is niet te verantwoorden. Ook in een circulaire economie blijft "behoud" de meest duurzame optie. Dan maar deze verharding doortrekken over het hele plein? Ook dat lijkt niet de juiste aanpak. Hiermee zou een enkele identiteit – die van de mondaine winkelstraat – opgelegd worden aan een ruimte die er vandaag meerdere draagt.

Alexander McQueen: herfstcollectie 2009. Het beheerste pied-de-poule-patroon waaiert uit tot een uitbundige vogel-print. Twee texturen vormen één geheel

Voor onze gekozen aanpak laten we ons echter wel leiden door de mode. Kleidingontwerpers tonen ons voortdurend hoe verschillende patronen samen kunnen komen tot één geheel. Geïnspireerd door een ontwerp van Alexander McQueen, laten we de arduinsteen van de Dansaertstraat geleidelijk overgaan in een patroon opgebouwd uit kasseien. Het motief van gezoete en gebouchardeerde arduin vindt haar tegenbeweging in de afwisseling van grès- en porfierkasseien. De verflechting van de materialen wordt nog versterkt door de manier waarop licht inspeelt en reflecteert op de verschillende oppervlakte-afwerkingen.

Studie in het verweven van verschillende materialen

Herbruik van (oppervlakte) materialen

In tegenstelling tot de ruimte aan de Dansaertstraat, dateert de aanleg van de rest van het plein al van veel langer geleden. Zoals op vele plekken geldt ook hier dat de eisen die destijds werden gesteld aan de ruimte sneller verouderd blijken dan de materialen waarmee ze werden aangelegd. De kasseien van de straten en parkeerplaatsen, ook al liggen ze niet overal even vlak, zijn nog in goede staat: het is vooral hun functie die versleten is. De vraag is dus hoe de noodzakelijke functionele heraanleg van de Nieuwe Graanmarkt te combineren met het maximaal hergebruik van haar materialen, en dus van het behoud van de grijze energie die zij belichamen.

Inspiratie i.k.v. herbruik boordstenen

Een eerste stap daartoe is het nauwkeurig in kaart brengen van wat er al is. Dit omvat ook het begrijpen hoe verhardingen geplaatst zijn: bij stenen met een cementvoeg zal er bij recuperatie bijvoorbeeld meer verlies optreden. Het is ook belangrijk om de betekenis van het materiaal voor de plek in te schatten. Naast de arduinstenen, die sterk verbonden zijn aan de Dansaertstraat, zijn ook de oude kasseien verknoopt met de identiteit van het plein en de omliggende buurt. Hergebruik ter plekke is een meerwaarde, en het is met deze stenen dat we het kader aan de rand van het plein maken. Deze worden afgevlakt zodat ze tegemoetkomen aan alle toegankelijkheidseisen. We verzagen ook de uitgebroken borduren in arduin tot lange tegels die de looplijn zullen markeren tussen Moutstraat en Hopstraat.

De recente grèsplatinen en betonstraatsenen zijn meer generische materialen die doorheen de stad vaak in de publieke ruimte worden toegepast. Door ze omzichtig uit te breken en indien mogelijk te stockeren in de stedelijke opslagplaatsen, schikt de heraanleg van de Nieuwe Graanmarkt zich in een bredere stroom van hergebruik. Herverven van restmateriaal tot funderingen en asfalt maakt dan weer deel uit van materiaalstromen op landelijke schaal.

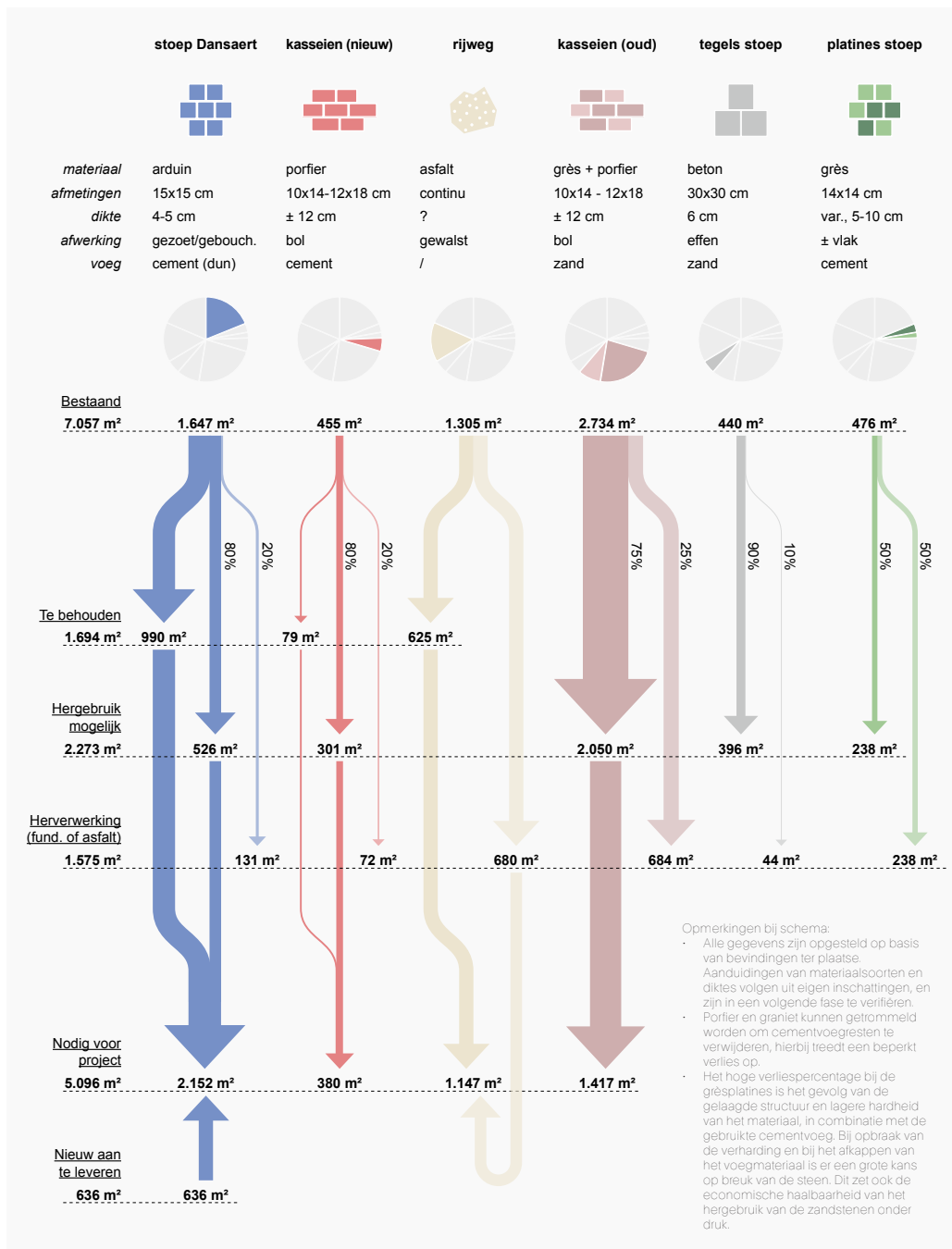
Door deze recuperatiestromen en het nieuwe ontwerp op elkaar af te stemmen, kunnen we de noodzakelijke aanvoer van nieuw materiaal tot een minimum beper-

ken. Het schema rechts toont dat er enkel bijkomende arduinstenen zullen moeten worden aangeleverd. Dit valt samen met het feit dat sommige delen van deze verharding overrijdbaar zullen zijn, en dat de dikte van de huidige stenen (ca. 4-5 cm) niet volstaat om deze belasting te dragen. Ook voor de zone waar arduin en kasseien worden gemengd, is een grotere dikte aangewezen. Dikkere stenen zullen dus in elk geval noodzakelijk zijn. Eenzelfde werk is natuurlijk van toepassing op het aanwezige stedelijk meubilair. Enkele eerste reflecties:

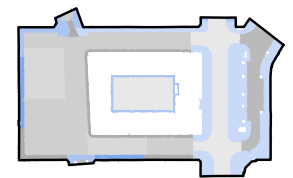
- De onderstellen van de bestaande banken worden gebruikt om nieuwe zitelementen te maken. De vaak wat versleten houten zitting en rugleuningen worden vervangen door nieuwe houten elementen van dezelfde lengte of langer dan de bestaande zitbanken.
- De paaltjes en fietsnietjes zijn standaardelementen van Stad Brussel en kunnen dus zowel op het plein als elders hergebruikt worden.
- Hergebruik van de bestaande verlichting als onderdeel van een "functionele basislaag" (aangevuld met sociaal-sensitieve verlichting die zal worden ontwikkeld als kunstinterventie) is te onderzoeken. De kans bestaat dat bepaalde armaturen niet langer voldoen aan de huidige normen op vlak van energie-efficiëntie, gebruikerscomfort en ecologie.
- Het WC-gebouwtje aan de Dansaertstraat staat er nog maar sinds kort. Om tegemoet te komen aan de vraag voor een coherente vormtaal voor alle stedelijke elementen, stellen we in ons ontwerp een alternatief volume voor. Of dit daadwerkelijk (meteen) gebouwd wordt, zal mee afhangen van hoe makkelijk het bestaand gebouwtje te verplaatsen is naar een andere locatie. Het zomaar afbreken omwille van coherentie, lijkt ons een stap te ver.

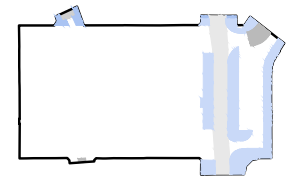
Een collage van de aangetroffen verhardingen

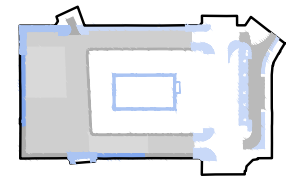
Flowchart voor het hergebruik van materialen in het herontwerp van de Nieuwe Graanmarkt

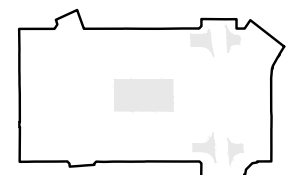
Bestaand

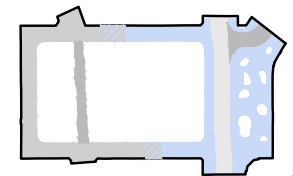
Behoud

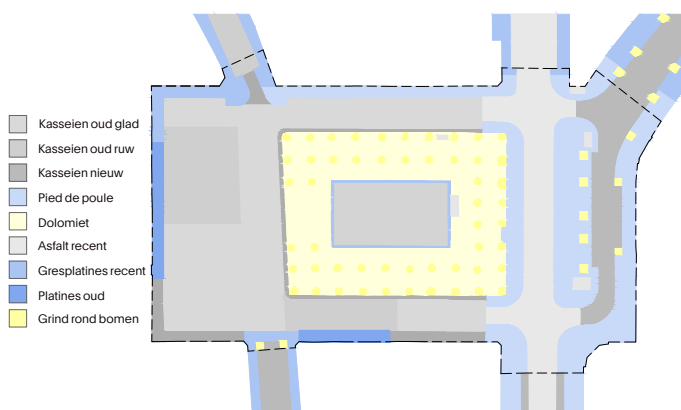
Hergebruik mogelijk

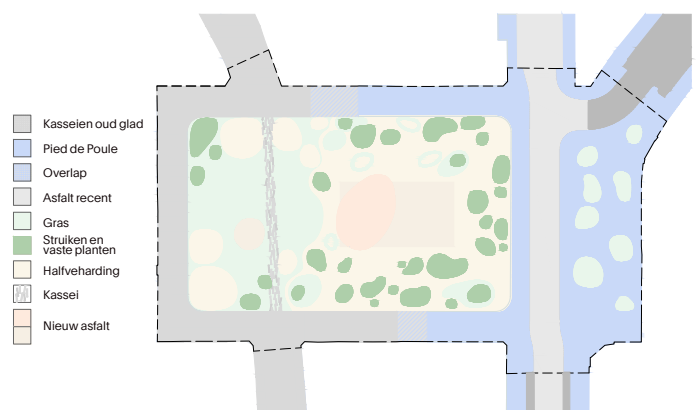
Herverwerking

Project

Verhardingen bestaande toestand

Verhardingen ontwerpvoorstel

De bodem als shared space

Le sol comme espace partagé

Het is vandaag evident om de bovengrondse openbare ruimte te benaderen als een plek van onderhandeling tussen functies en gebruikers. Maar een groot aantal van de bioklimatische eisen die we stellen aan het publiek domein, kunnen niet enkel op maaiveldniveau worden aangepakt. Het ontharden van de oppervlakte is bijvoorbeeld een noodzakelijke eerste stap op vlak van duurzaam waterbeheer en robuuste beplantingen, maar is op zichzelf onvoldoende: water moet ook in de ondergrond haar weg kunnen vinden, en toekomstbomen vereisen een volume doorwortelbare grond dat zelden enkel in groenzones te vinden is. Ook de stedelijke bodem moet dus een "shared space" worden: een co-existentie van water en drukvaste granulaten, van boomwortels en leidingen.

Water

Het plein is vandaag sterk verhard, zeker als we aannemen dat het dolomiet beperkt doorlatend is. Hemelwater loopt rechtstreeks de gemengde riolering in en veroorzaakt zo mee de overbelasting van het netwerk op schaal van de stad. Ook de daken van sommige gebouwen sluiten via regenpijpen aan op dit systeem. Aan de oppervlakte werken we hieraan door doorgedreven te ontharden en aan te planten en door verhardingen waterdoorlatend uit te voeren. We richten het grasveld aan de zuidwestzijde ook in als licht verlaagde wadi. Rondom de bestaande platanen moeten we hier echter voorzichtig mee zijn: de wortels liggen voornamelijk in de bovenste 50-100 cm ondergrond en kunnen beschadigd raken door het maaiveld verder te verlagen. De Nieuwe Graanmarkt is ook een ontzettend druk gebruikt plein dat niet bij elke regenbui drassig mag worden. Dat is een reëel risico gezien de hoge grondwaterstand en de vermoedelijk beperkt doorlatende ondergrond.

Ondergronds voorzien we een infiltratiebuis uit waterdoorlatend materiaal rondom de randen van het plein en onder het pad tussen Moutstraat en Hopstraat. De slijkkers van de verhardingen en de daken zonder regenput sluiten hierop aan (bepaalde daken kunnen ook worden aangesloten op een regenwaterput die gekoppeld wordt aan het waterspelelement). Het water kan zo doordringen waar het nodig is: in de grond. De precieze positie van deze buis zal worden bepaald nadat de ligging van de bestaande boomwortels is vastgesteld. Ze wordt minimaal gedimensioneerd op een composietregenbui type T20. De noodoverstort naar de bestaande riolering treedt dus enkel in werking bij hevige regen die gemiddeld minder dan eens per 20 jaar voorkomt.

We raden ook aan dat aan de langszijden van het plein een nieuwe vuilwaterriolering wordt aangelegd op beperkte afstand van de gevels. Dit valt buiten de huidige opdracht en het huidige budget, maar maakt het project toekomstbestendig. Enerzijds als stapsteen richting een gescheiden stelsel voor de binnenstad. Anderzijds omdat de bestaande riolering zo volledig buiten dienst gesteld kan worden. Elke verdere aansluiting hieraan brengt immers het gevaar met zich mee de uitdijende boomwortels te beschadigen.

Kabels en leidingen

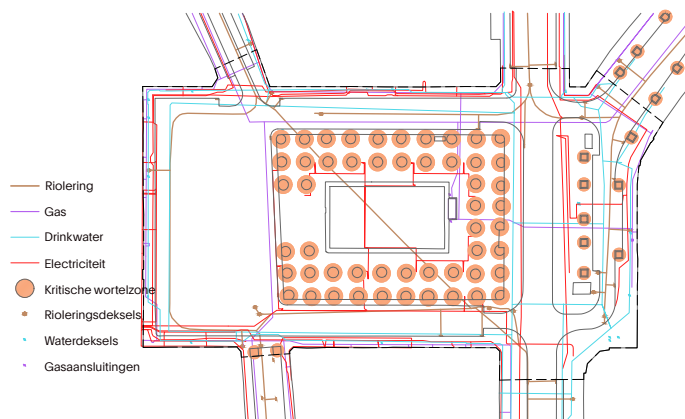
De ligging van de overige kabels en leidingen moet ook worden gerationaliseerd. We voorzien een zone onder de verharding zo kort mogelijk tegen de gevels – en dus zo ver mogelijk van eventuele boomwortels. Deze sleuven worden immers regelmatig opengelegd. Een bijkomende sleuf valt samen met een bestaande gasleiding en verbindt de Moutstraat met de Hopstraat. Langs de Dansaertstraat komt de leidingenzone op termijn best aan de noordzijde, verder

weg van de platanen. Omdat we deze voetpaden behouden, gebeurt dit in principe op een later moment. Leidingen die de wortelzone van de bomen vandaag al doorkruisen, zoals die naar urinoir en WC, behouden we indien mogelijk om graafwerken te minimaliseren.

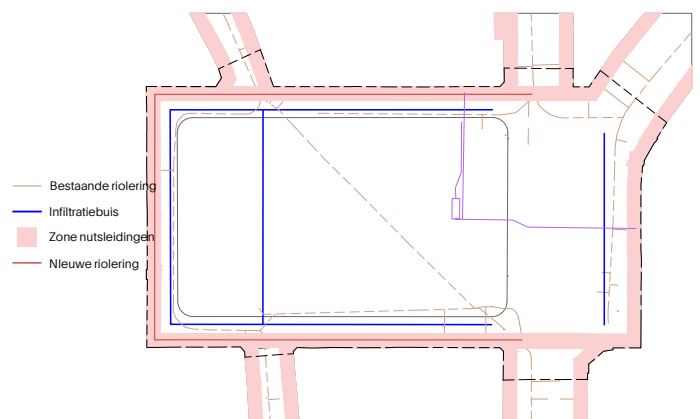
Lucht en voeding

Door het ontharden en de doordachte waterstrategie brengen we meer water naar de bodem en leggen we storende elementen op veilige afstand van de wortels. Maar dit is nog niet voldoende. De wortels van de bestaande bomen op het plein vragen om bijkomende zorg. Rondom de platanen lijkt de ondergrond erg gecompacteerd. Het dolomiet moet omzichtig worden weggehaald, waar nodig met een zuigwagen. De kritieke zone rondom de boomstammen – door de experts van TER Consult gedefinieerd als een cirkel met straal éénmaal de omtrek van de boomstam – wordt terug aangevuld met een op maat gemaakt substraatmengsel. Op korte termijn wordt de bodem verbeterd door te ploffen en door voedingsstoffen te injecteren. Op langere termijn is het toevoegen van lagere beplantingen rondom de bomen de beste manier om de grond open te houden: daar zorgen hun wortels en het bijbehorend bodemleven voor.

Tot slot worden de Turkse hazelaars aan de noord-oostzijde bevrijd uit hun nauwe boombakken. Het hoogteverschil tussen boom en plein wordt opgevangen in een ruimere heuvel. De bestaande weg en parkeerplaatsen worden opgebroken en hun fundering wordt vervangen door een combinatie van boombunkers en een aangepast bomengranulaat. Hier komt ook de infiltratiebuis in te liggen. De wortels van de bestaande en nieuwe bomen kunnen zo gedijen onder de pleinverharding die er daarna deels terug op komt.

bestaande ondergrond

ondergrond ontwerpvoorstel

Klimaat- en koelteplek

Climat- et espace de refroidissement

Voor een koelteplek is het van belang dat de gevoelstemperatuur zo laag mogelijk is en het dus een aangename plek is om te vertoeven tijdens warme dagen. In de schaduw ligt die gevoelstemperatuur al snel 10 tot 15°C lager dan in de zon. Het creëren van schaduw is dan ook de meest effectieve manier om de gevoelstemperatuur naar beneden te krijgen.

Bij het ontwerpen van een koelteplek worden verschillende verkoelingsmechanismen gebruikt: Evaporatie (E), Beschaduwing (B), Reflectie (R) en Ventilatie (V). Evaporatie zal het grootste effect hebben op de energiebalans van de stad en zal de algemene luchttemperatuur kunnen verlagen. Beschaduwing en ventilatie zullen echter het grootste effect hebben op de energiebalans van het menselijk lichaam en hebben dus een belangrijk effect op de gevoelstemperatuur.

Vanuit lessen geleerd uit een eerdere samenwerking met koelte-experte prof. Marie-Leen Verdonck leidde het bewust omgaan met deze aspecten tot het verder uitwerken van een ontwerp in kader van optimale verkoeling:

Het creëren van schaduwzones (B)
Hierbij werd er strategisch nagedacht over schaduwzones en de implementatie van de bomen om zo optimaal de gevels van de omliggende huizen, en de minerale oppervlakken die het meeste worden blootgesteld aan de zon te beschaduen (bomen dicht bij de zuid- en west-ge-

richte gevels). Ook wordt de verharding in een balans met de blijvende noden vanuit gebruik en het erfgoedkundig kader waar mogelijk beperkt. De resterende verharding zal ook algemeen voldoende beschaduwde zijn. Een luifel (met groendak) biedt schaduw voor activiteiten als een (zomer) bar, of beschutting bij regen op het voorplein voor het Institut Mot-Couvreur.

Optimale verdamping (evaporatie) en waterbeleving (E)

Extra vergroening en bomen helpen met het verhogen van de evaporatie. De introductie van een waterspelelement helpt hier ook sterk. Daarnaast kan de 'verstuur' rond het Van Helmont standbeeld hiertoe ook verder bijdragen. Door goede beschaduwingsstrategieën zal de groene onderlaag ook beter beschermd zijn tegen verdroging, groener en gezonder blijven, en zo ook langer blijven evapotranspireren ter verkoeling van de omgeving. Doordat het grondwater in de Zennevallei relatief hoog ligt zullen de grote bomen hun blad en schaduwwerking ook makkelijker behouden bij langere droge periodes dan andere parken dewelke een lagere grondwattertafel kennen (bijvoorbeeld hoger op in de stad).

Maximale reflectie van inkomende zonnestralen (R)

De in het project voorziene nieuwe verhardingsmaterialen zijn waar mogelijk in lichtgekleurde materialen - dolomiet-alternatief (licht kleurenpalet,

maar ook geen witte verhardingen, dit kan vervelend reflecteren in de ogen bij sterke zonneschijn)

Ventilatie (wind) (V)

Het project geeft, omwille van de hier op lokale schaal beperkte impact van ventilatie (vorm van het bouwblok en de aanwezige grote bomen), vooral voorrang aan maatregelen als beschaduwing en evaporatie. De Dansaerstraat kampt zelfs wat met een 'Canyon effect' waar vervuilde lucht slechter weggeblazen wordt door deze oriëntatie van de 'smallere' straat omgeven door hoge gebouwen, met veel gemotoriseerd verkeer. Wanneer men bomen bijplant in deze straat is het aangeraden een bijhorende windstudie te doen, zodat de situatie niet verslechtert. Een bomenrij langs slechts één zijde - vanuit beschaduwingslogica de noordzijde kan misschien na zulke studie.)

Toch is er in het project ook rekening gehouden met de potentie van wind, en kent het boomrijke project een centrale meer open zone. Zo kan aanwezige wind vanuit het zuid-westen toch vlotter de koelte en zuiverdere lucht van dit park verspreiden over haar omgeving.

Dynamisch landschapsbeeld

Het project van de Nieuwe Graanmarkt moet na aanplant natuurlijk nog volgroeien. Om vlugger een koelend effect te krijgen en voldoende robuustheid tegen vandalisme in deze intens gebruikte publieke plek te hebben werken we met bomen van een wat grotere maat.

dwarse snede

Toekomstbomen in een historisch kader

Les arbres du futur dans un contexte historique

De centrale platanen (*Platanus x hispanica*) zijn zo indrukwekkend dat ze erin slagen de ontzettend beperkte vegetatie van het plein op eerste zicht te verdoezelen. Want buiten deze bomen en de Turkse hazelaars (*Corylus colurna*) aan de zijde Dansaert, is er geen centimeter groen te vinden – of het moest in de kleine boombakken zijn waartoe de hazelaars veroordeeld zijn. Een doorgedreven, biodiverse, klimaat-reactieve vergroening is aan de orde. In het vorig hoofdstuk hebben we ons toegespitst op de ondergrond en wortels, we focussen ons dus nu op het bovengronds gedeelte van de planten.

Carpinus betulus 'Fastigiata'

Haagbeuk
Hoogte: 15-18m
Breedte: 6-12m
Herfstverkleuring: goudgeel
Bloei: april-mei, geelgroen
Vrucht: kleine katjes

Zorg voor het bestaand bomenpatrimonium

De bestaande platanen zijn in het algemeen in goede gezondheid, en zijn nog lang niet aan vervanging toe. Ons project richt zich op behoud en verzorging. De belangrijkste vraag is wat aan te vangen met het huidige snoei-beheer in "tête-de-chat". Het herhaaldelijk snoeien verzwakt de takken en geeft kans op infecties. Het beperkt ook de ecologische en klimatologische waarde van de bomen. Zomaar stoppen met snoeien is echter geen optie: de zwaardere wordende takken zouden snel afscheuren. Bovendien staan de bomen erg dicht op elkaar en hebben ze dus niet in alle richtingen de ruimte om zich vrij te ontwikkelen. Het is mogelijk om de kruinen aan de open zijdes geleidelijk te laten overgaan in een "half-vrije" vorm door gericht gekozen takken zich te laten ontwikkelen. Dit vergt echter goede vakkennis en regelmatige opvolging. Er moet met de betrokken diensten worden besproken of dit al dan niet een goede piste is.

Van straatbomen naar pleinbomen

De bomen aan Dansaert tonen zich vandaag duidelijk als de uitloper van het straatprofiel van de Lepagestraat. Door bomen toe te voegen ontstaat een gelijkaardig raster als dat van de platanen: een autonome plein-figuur die verwijst naar de historische driedeling van het markplein. We kiezen voor een boomsoort die nog niet aanwezig is op het plein: de haagbeuk (*Carpinus betulus*). Deze inheemse boom van eerste-grootteorde doet het goed in

stedelijke omgevingen. In de natuur maakt ze samen met de inheemse hazelaar (*Corylus avellana*) deel uit van de associatie van het eiken-haagbeukenbos. Gezien de niet al te grote afstand tot sommige gevels, kan gekozen worden voor de iets smallere cultivar 'Fastigiata'.

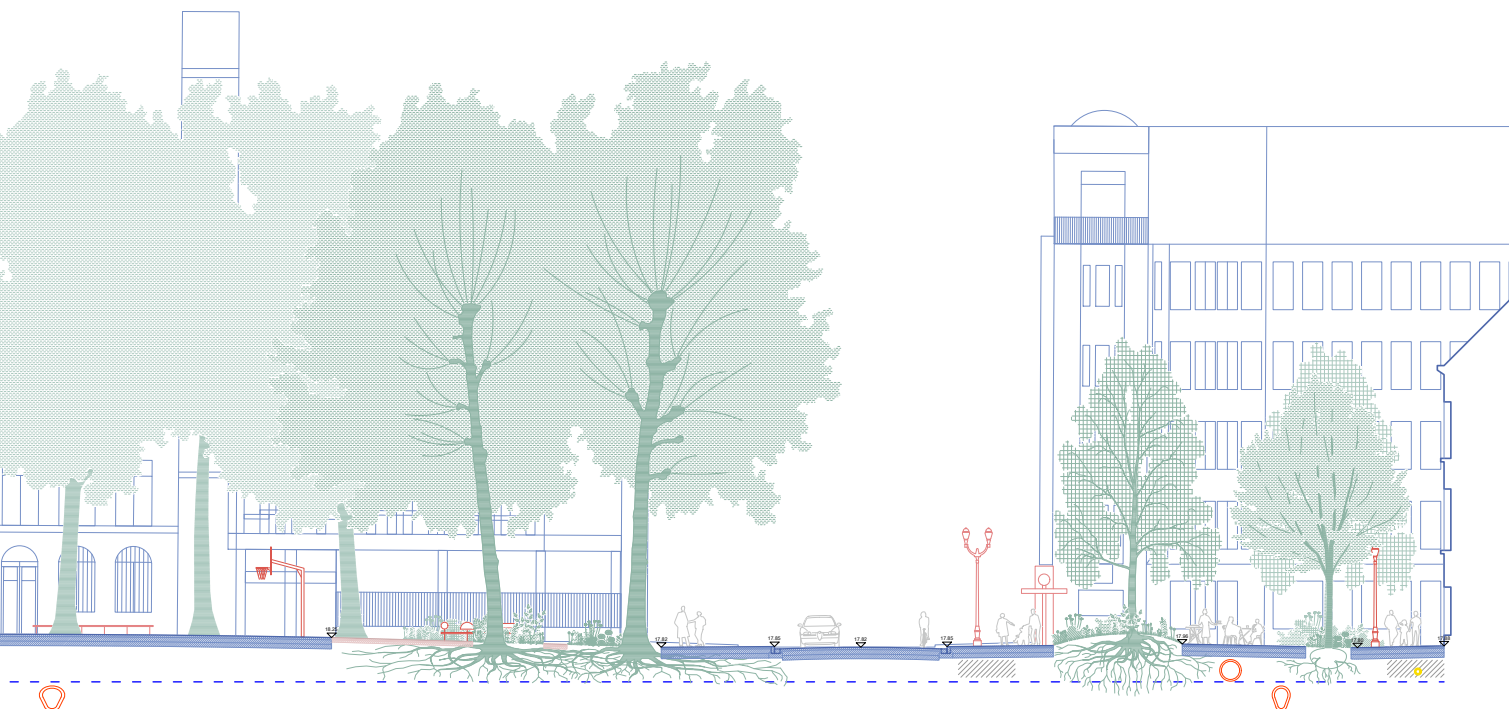

Acer opalus

Italiaanse esdoorn
Hoogte: 10-15m
Breedte: 5-10m
Herfstverkleuring: oranje-rood
Bloei: april-mei, felgeel
Vrucht: opvallend gevleugeld

Klimaatrobuuste toekomstkeuzes

De bestaande parking aan de zuid-westzijde wordt vervangen door een nieuwe groenzone. Ook hier planten we aan in een raster, dat zich schikt in de licht onregelmatige ruimte getekend door de straatassen. De oorspronkelijke driedeling van het markplein wordt hiermee terug zichtbaar, niet langer in de verhardingen maar in de bomen. Maar hoe combineren we het

neo-klassiek principe van het aanplan-
ten in een raster met onze hedendaag-
se blik op de plek van bomen in de
stad? In de eerste plaats: door ze aan te
planten in een grote, ononderbroken
groenzone. Zo zijn ze beter bestand
tegen hitte en droogte. De bomen
staan ook iets verder uit elkaar, zodat ze
zich vrij kunnen ontwikkelen.

We mengen op deze plek twee boom-
soorten, die nog niet op het plein voor-
komen en bij ons weten ook op schaal
van het gewest zeldzaam zijn: de Itali-
aanse esdoorn (*Acer opalus*) en de
Europese hopbeuk (*Ostrya carpinifolia*).
Beide zijn afkomstig uit het gebied rond
de Middellandse zee, waar de condities
van onze stedelijke omgevingen zoals
geweten steeds meer op lijken ten
gevolge van klimaatverandering. We
sluiten ons hiermee ook aan bij de
conclusies van het Apitrees-rapport

voor de Stad Brussel uit 2021. De Itali-
aanse esdoorn is een zuiderse neef van
onze inheemse esdoorns. Ze wordt in
zuidelijke steden steeds meer aange-
plant als alternatief voor de platanen, die
daar in stijgende mate getroffen wordt
door ziekte (de chancere coloré des
platanes). Het is dus een interessante
boom om op het plein uit te proberen
– misschien moet er ook in Brussel ooit
op worden teruggevallen. De Europese
hopbeuk heeft zoals de naam aangeeft
een blad dat lijkt op dat van de haag-
beuk (*Carpinus*) en een bloesem die
doet denken aan een hopbel. Het
eerste creëert een verband met de
nieuwe bomen aan de overzijde van het
plein, het tweede is een fijne verwijzing
naar de hop die eeuwen geleden net op
deze plek verhandeld werd, en naar het
bier dat tegenwoordig in de brouwerij
ernaast wordt gemaakt.

Ostrya carpinifolia

Hopbeuk

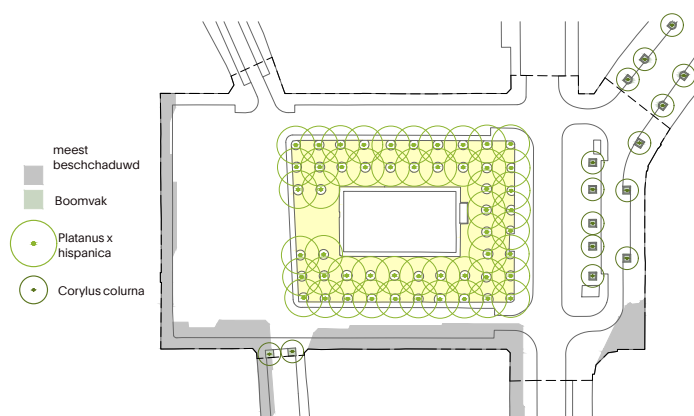
Hoogte: 14-18m

Breedte: 8-15m

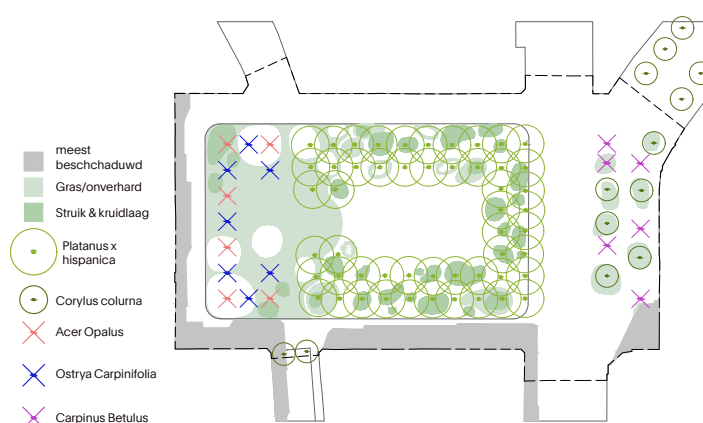
Herfstverkleuring: geel

Bloei: april, geelgroen

Vrucht: hopbel

bestaande vegetatie

vegetatie ontwerpvoorstel

Biodiverse en beleefbare beplanting

Des plantations biodiversifiées et expérimentables

Een grassenlandschap voor de Graanmarkt
Ook de lagere beplantingslagen zoeken de link met de geschiedenis van het plein. We stellen een plantenpalet voor met veel grassoorten, verre familie van het graan. Deze vullen we aan met vaste planten. Het introduceren van deze nieuwe laag maakt de weg vrij voor het ontwikkelen van een bodemleven en een lage plantenlaag die kan dienen als broed- en foerageerplaats voor verschillende dieren. In het bijzonder ongewervelden begeven zich in deze zone en net die groep staat onderaan de voedselpiramide. Hun overvloedige aanwezigheid is een nodige voorwaarde voor een rijkere fauna in de rest van de Graanmarkt. De gelaagdheid zorgt ook voor een systeem van ingebouwde robuustheid, waarin de lagen elkaar onderling beschermen tegen een te sterke opwarming van de bodem door de zon en tegen zonnebrand. Deze verticale stratificatie biedt niet alleen beschutting voor verschillende diersoorten, maar zorgt tegelijk ook voor een boeiende dynamiek in verschillende doorzichten voor de mens.

SCHADUW

Brunnera macrophylla
Hoogte: 40cm
Bloei: 4-6

Hakonechloa macra
Hoogte: 50cm
Bloei: 8-10

Helleborus orientalis
Hoogte: 50cm
Bloei: 2-4

Campanula alliarifolia
Hoogte: 40cm
Bloei: 7-8

Fritillaria meleagris 'Alba'
Hoogte: 50cm
Bloei: 5-6

Euphorbia polychroma
Hoogte: 40cm
Bloei: 5-6

Lysimachia clethroides
Hoogte: 70cm
Bloei: 7-9

Tiarella 'Sugar and Spice'
Hoogte: 30cm
Bloei: 4-7

Aquilegia 'Rose Barlow'
Hoogte: 60cm
Bloei: 5-7

Hydrangea aspera
Hoogte: 250cm
Bloei: 7-8

Sambucus nigra 'Black Lace'
Hoogte: 200cm
Bloei: 6-7

Viburnum x burkwoodii
Hoogte: 180cm
Bloei: 4-5

ZON

Anemone lewisii
Hoogte: 60cm
Bloei: 6-9

Astrantia major 'Claret'
Hoogte: 60cm
Bloei: 6-9

Persicaria 'Blackfield'
Hoogte: 80cm
Bloei: 5-10

Aconitum 'Stainless Steel'
Hoogte: 120cm
Bloei: 6-7

Ceanothus denudatum
Hoogte: 90cm
Bloei: 6-9

Eupatorium 'Riesenschirm'
Hoogte: 180cm
Bloei: 8-10

Thalictrum aquilegifolium
Hoogte: 120cm
Bloei: 6-7

Angelica gigas
Hoogte: 150cm
Bloei: 6-8

Aster divaricatus
Hoogte: 80cm
Bloei: 7-9

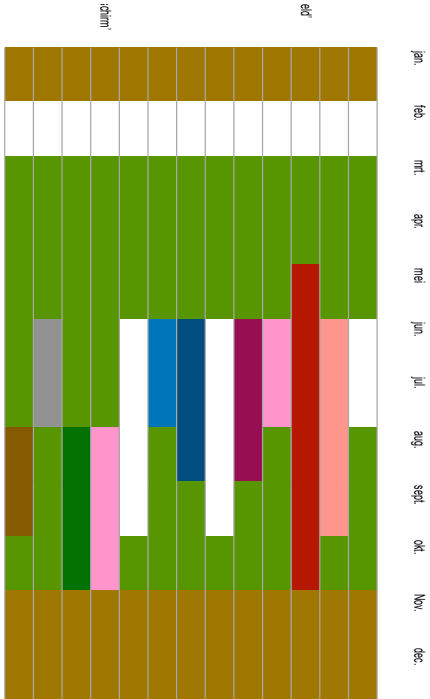
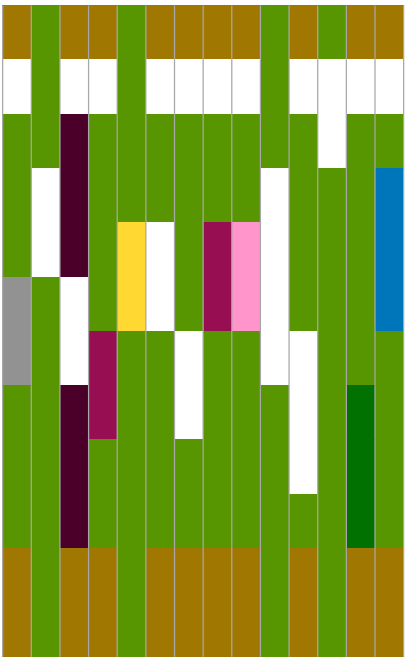
Panicum 'Cloud Nine'
Hoogte: 180cm
Bloei: 8-10

Briza media 'Limouzi'
Hoogte: 65cm
Bloei: 6-7

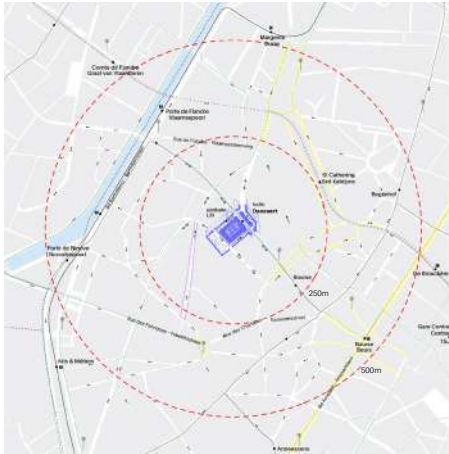

Chasmanthium latifolium
Hoogte: 80cm
Bloei: 8-9

Mobiliteitsbeleid als hefboom

La politique de mobilité comme levier

NGM goed verbonden met openbaar vervoer, actieve mobiliteit kan beter - bien relié aux transports publics, la mobilité active pourrait être meilleure

Een historische mobiliteitskans

De analyse in het hoofdstuk "Kader" toont hoe het vroegere marktplaats in de loop der tijden steeds meer is ingenomen door auto-mobiliteit. De in deze opdracht uitgesproken beslissing om alle parkeerplaatsen te weren van het plein is dus historisch in meerdere betekenissen van het woord. De ruimte wordt zo terug ten dienste gesteld van de vele andere gebruikerswensen, van het bevorderen van actieve vervoerswijzen, van het beveiligen van de schoolomgeving en van het aanpakken van klimaat- en milieu-uitdagingen. Het doorvoeren van deze beslissing zal niet zonder gemor en tegenkanting gaan. Het is echter de enige juiste keuze: zonder is er gewoonweg onvoldoende

ruimte om de gewenste veranderingen te integreren die ingegeven zijn vanuit het bestuur en vanuit de reeds gevoerde participatie.

Verkeerseiland en parking worden plein

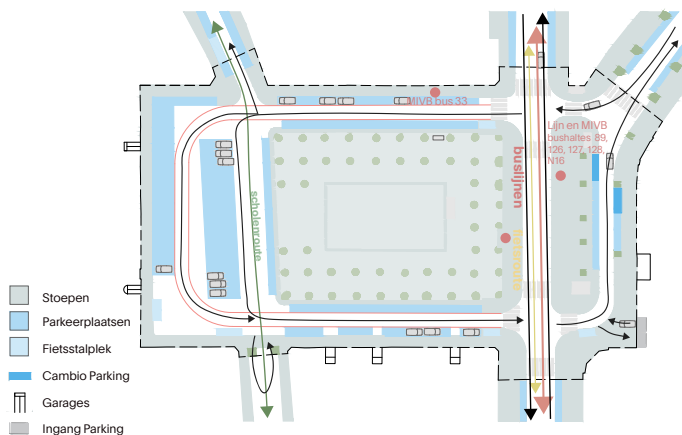
Dat er hierdoor ruimte ontstaat ter hoogte van de bestaande parking op de kasseien, is evident. We zien echter ook een opportuniteit aan de overzijde: het 'verkeerspleintje' tussen de Dansaertstraat en de Lepagestraat herwerken we tot een rechtstreekse tweerichtingsverbinding tussen beide. De toegang tot Q-Park Dansaert blijft een tweerichting over de pleinverharding. Hierdoor kan het plein doorgetrokken worden tegen de noordelijke gevel tot een volwaardige pleinkamer, zodat er een luwte ontstaat in de stroom van de Dansaertstraat, een verbreding als moment van verpozing in de beweging.

Ten zuiden van de Dansaertstraat wordt de wagen maximaal geweerd ten voordele van zachte mobiliteit. Fietsen kunnen veilig worden gestald in het Kader en er wordt aandachtig omgegaan met toegankelijkheid voor kinderen, minder mobiele- en oudere personen (verlaagde stoepanden bij oversteekplaatsen, vlakheid, voldoende rustplekken, ...). Gemotoriseerd verkeer wordt in twee 'cul-de-sacs' op de verharding van het 'Kader' georganiseerd. Hierbij blijven alle toegangen tot bestaande parkings bewaard en is het afzetten van minder mobiele personen,

boodschappen en leveringen nog steeds vlot mogelijk - voortaan binnen een heldere voetgangersomgeving. Hulpdiensten kunnen nog rondrijden langs de randen van het plein en ook verhuishagens kunnen hier toegang toe krijgen. Grotere voertuigen kunnen eenvoudig keren via de T-vormige ruimte gevormd door de aansluiting van het Kader met de Hop- en Moutstraat, zonder de noodzaak om een groot verhard 'verkeersplein' aan te leggen. Ook voor fietsers wordt de verkeerssituatie zo duidelijker: de kruispunten op de Dansaertstraat worden vereenvoudigd tot T-kruisingen, het aantal conflictpunten wordt verminderd door auto-bewegingen te weren. Elders op het plein zijn ook fietsers te gast. Het spelen en verblijven krijgt hier voorrang.

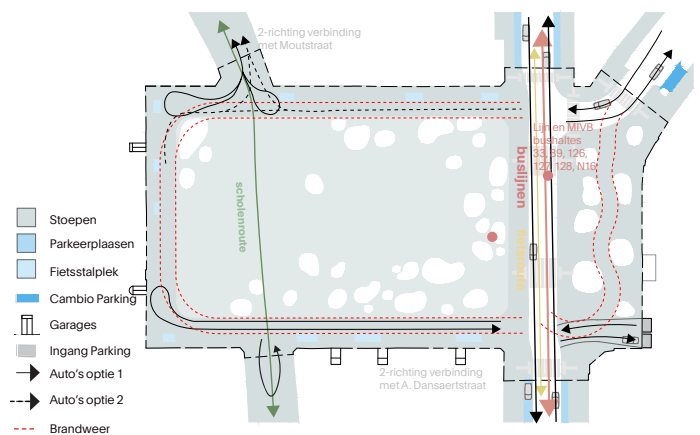
Openbaar vervoer

De halte van buslijn 33 wordt samengevoegd met de halte van de overige lijnen, langs de Dansaertstraat zelf. De impact van de busbeweging rondom het centraal deel van het plein is eenvoudigweg te groot om nog toegelaten te worden. Samen met onze mobiliteitsexperten (Traject zal ons team vervoegen in geval van gunning) en met de MIVB willen we kijken welke alternatieven er zijn. Dit kan zijn een andere lusbeweging en bufferplaats vinden in de omgeving, of ook het verlengen van de lijn naar een nieuwe eindhalte. We merken hierbij op dat dit een bijzonder korte lijn is die de Vijfhoek niet verlaat.

bestaande toestand - deels publiek, deels parking

Centraal het basketveld met dubbele bomenrij. De rest wordt gedomineerd door wegenis en ruimte voor parkeren. Weinig ruimte voor actieve mobiliteit. Gemotoriseerd verkeer rijdt rond om rond over de huidige Nieuwe Graanmarkt/

volledig autovrije Nieuwe Graanmarkt

zuid: voetgangersomgeving met bereikbaarheid van garages en levering via 2 cul-de-sacs (Mout- & Dans.str.)
noord: plein tot aan gevels, met passage Q-Park

Kunstintegratie en verlichting

Intégration de l'art et éclairage

LICHT ALS REGISSEUR MET ZACHTE HAND

Een vaak onderschatte dimensie van de beleving van de publieke ruimte heeft te maken met het 'tijdsaspect' en 'verlichting'. Beiden zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden in functie van gebruik. Het ritme van dag en nacht, licht en donker, schaduw en zon bepalen de looplijnen, de plekken om te verpozen en te vermijden. Het licht, zowel natuurlijk als artificieel, vormt zo een 'regisseur met zachte hand' van de publieke ruimte.

We beschouwen 'verlichting' enerzijds als zonlicht dat ons dag- en nachtritme bepaalt, en zich uit in een dans van schaduwen tussen bomen, gebouwen en mensen. Maar de term 'verlichting' omkadert ook de door de mens ontwikkelde artificiële verlichting om de 'dag' in zekere zin te verlengen en ons 's nachts veiliger te voelen op straat.

De integratie van verlichting zien we daarom niet louter als een praktische laag, maar ook als middel om een grotere variatie van het gebruik van het plein mogelijk te maken en verscheidene atmosferen te creëren. Daarom zetten we in op het verlichten van de Nieuwe Graanmarkt op 2 niveaus: als deel van de artistieke interventie - expressie van de tijd-ruimte dimensie, en als onderdeel van een aangenaam en beleefbaar plein.

Meeting Point, 2023, Brussel

eerder werk van Daems Van Remoortere - met de zon, tijdsyclus, licht en ontmoeting als inspiratie en drijfveer travaux antérieurs de Daems Van Remoortere - avec le soleil, les cycles temporels, la lumière et la rencontre comme source d'inspiration et force motrice

Verlichting als expressie van de tijd-ruimte dimensie

Voor dit project zouden we een samenwerking willen voorstellen met het kunstenaarsduo Daems Van Remoortere (D-VR). Daems van Remoortere is een Belgisch kunstenaarsduo bestaande uit Lena Daems (Berlaar, 1988) en Frederik van Remoortere (Antwerpen, 1986). Het duo ontwikkelt hun oeuvre in twee richtingen: autonoom beeldend werk enerzijds en multimediale installaties in de openbare ruimte anderzijds. Hun werken zijn multidisciplinair en overschrijden de grens tussen theater, film en beeldende kunst. Het duo verwerkt verschillende disciplines in hun creaties zoals wiskunde, astronomie en natuurkunde. Hun werk bevat thema's die te maken hebben met ruimte en, meer specifiek, het spanningsveld tussen de openbare ruimte en de intieme omgeving van een persoon. Ze kijken naar menselijk gedrag in een universum vanuit een voyeuristisch standpunt. Het publiek wordt vaak betrokken bij hun producties, waardoor ze actieve en noodzakelijke acteurs worden in het werk. Ze stelden werk reeds tentoont in binnen- en buitenland en hebben op dit moment een werk tentoongesteld in het MuHKA, Antwerpen.

Fallow en Daems Van Remoortere werkten al eerder samen voor diverse projecten. In het kader van de graanmarkt is vooral hun werk in relatie tot

Track Tracy, 2018-..., diverse locaties

Sundance, 2023 - MuHKA Antwerpen

'licht', 'bewustzijn', 'privacy en veiligheid', 'tijdsaspect', 'dynamieken en cyclus van de zon', etc. interessant. We schuiven dit naar voor als een eerste voorstel, maar ondanks een voorkeur voor dit duo, staan we open voor een andere aanpak.¹

Een eerste idee voor de kunstintegratie

Concept

Op basis van gerealiseerde artistieke installaties die Daems Van Remoortere toonde zowel in buitenruimtes als in museale contexten, stellen ze voor de Nieuwe Graanmarkt een lichtinstallatie voor die het ritme van de zonnecyclus volgt. Inhoudelijk komt dit voorstel voort uit een traject met als hoofdfocus: Licht, dat het duo een paar jaar geleden gestart is. Een eerste installatie die uit dit traject ontwikkeld werd is Meetingpoint (2022), de permanente kinetische sculptuur die het duo maakte, die continu in beweging is en van kleur verandert zoals een blad van een boom door de seizoenen heen. Een tweede installatie is Sundance, een fontein geplaatst in een enorme krater die de zonnecyclus volgt en deze zomer (2023) in het MuHKA in Antwerpen te zien was.

Beide installaties focussen op het samenspel tussen natuur en technologie en laten een publiek stilstaan bij de bewegingen in het universum.

Het installatieconcept van Daems Van Remoortere is niet alleen ontworpen om de Nieuwe Graanmarkt te verlichten, maar ook om het ritme van de zonnecyclus na te bootsen. Deze installatie is geïnspireerd op de fundamentele relatie tussen de zon en de mens en het kruispunt van menselijke technologie en de natuur. Ze wil dit wonderbare fenomeen dat samen met water en zuurstof de basis van het leven op aarde vormt, op een artistieke manier voelbaar maken.

Artistieke beschrijving

Wanneer op de Nieuwe Graanmarkt de natuurlijke zon ondergaat, begint haar kunstmatige tegenhanger haar loop, met de dansende schaduwen van de bomen en de beweging van het licht zal de Nieuwe Graanmarkt nooit echt helemaal donker worden.

¹ Zowel uit het bestek als tijdens het sitebezoek was het voor ons niet 100% duidelijk of de artistieke interventie reeds in het begin of in latere fase moet worden voorgesteld. Een besluit volgt aan het einde van het voorontwerp. Naar een optimale kunstintegratie geloven we echter dat het strategisch kan zijn om hiermee reeds vroeg in het proces te starten.

Verlichting als kwaliteitsvoorwaarde voor een (be)leefbaar plein

Zoeken naar coherentie

Vandaag is de openbare verlichting op de Nieuwe Graanmarkt allesbehalve coherent te noemen. Bij nadere observatie zien we een mengelmoe van diverse typen en modellen. Er zijn hoge en middelhoge masten, moderne en klassieke modellen. Het nieuwe project moet weer eenheid en leesbaarheid brengen. Een lezing van de bestaande toestand kan gecategoriseerd worden in 4 situaties (met wat ruis dat er doorheen de tijd is ontstaan):

1. in het noorden: vinden we twee klassieke varianten tussen de A. Dansaert- en Leon Lepagestraat (Schreder-Tempore model dat oa. ook in het Warandepark en de gedempte kaaien terugkomt)
2. ten zuiden van de A. Dansaertstraat: vinden we voornamelijk armaturen bevestigd aan de gevels (zowel op ong. 4m als 12m hoogte). Deze aanpak van bevestiging aan de gevel op 2m hoogte lijkt te zijn verdwenen bij de laatste herontwikkeling van de Nieuwe Graanmarkt nr. 11 t.e.m. 15, en misschien ook bij de verbouwingen voor het MAD, en werd daar vervangen door hoge en middelhoge masten op het trottoir.
3. in de dubbele bomenrij vinden we in de binnenste rij wat modernere middelhoge verlichtingsmasten met twee verschillende armaturen (met en zonder kap) (Schreder-Friza). Deze laatste met kap reduceert de lichtvervuiling voor fauna naar boomkronen toe.
4. centraal rond het basketbal veld staan 4 hoge schijnwerpers voor extra functionele verlichting, maar waarvan de helft van de lampen eigenlijk recht in de bladerkronen schijnen en 's zomers zo meer kwaad (fauna) dan goed (weinig licht bijdrage) doen.

In het noorden zouden we de bestaande taal van Dansaert en Lepage behouden. In het zuiden dient een keuze gemaakt te worden - om ofwel het principe van de gevelarmaturen terug te herstellen aan de oostelijke pleinvand (met een algemene verduurzaming naar LED); of om te kiezen om overall rondom te werken met middelhoge lichtmasten (in dit geval stellen we voor de middelhoge masten maximaal te hergebruiken met hier overall het armatuur met lichtkap op (Schreder-Friza), daar deze van de aanwezige types het meest natuur- en bewoning vriendelijk is. Het ontwerp van het Kader, met hierin een service strook, zou bij de keuze voor lichtmasten deze ook hierin kunnen opnemen (zie vb. in snede-tekening).

Licht en veiligheidsgevoel

Een tekort aan verlichting op veel speel- en ontmoetingsplekken, geeft zeker in de wintermaanden een gevoel

van onveiligheid. Een basis van (straat) verlichting is nodig om gebruikers en passanten, en hier specifiek kinderen (en meisjes) meer vertrouwen te geven in deze speel- of ontmoetingsplek. Daarnaast kan verlichting ingezet worden om een ruimte creatiever en speels te maken. In nauwe samenwerking met Sibelga en de stad Brussel (en bep. diensten als politie, veiligheid en samenleving, ...) willen we werken aan een conforme basisverlichting en deze extra aandachtspunten in het verlichtingsontwerp en algemeen project opnemen.

Beheersvriendelijke creatieve verlichting

Complementair aan een basisverlichting zal de licht-kunstinterventie ook voor extra verlichting en een verhoogd gevoel van veiligheid zorgen. Zo beschouwt het kunstenaarsduo D-VR hun interventie voorstel ook niet louter artistiek maar willen ze ook meewerken aan hoe de kunst ook betekenis zou kunnen hebben in het licht van veiligheid en inclusiviteit. Samen met de bevoegde instanties kan in een later stadium gekeken worden of het licht-voorstel de middelhoge masten tussen de binnenste rij Platanen al dan niet nodig heeft. Indien het mogelijk is i.r.t. de lichtnormen (te bekijken via simulatie) en bepaalde beleidskeuzes kan het interessant zijn om de binnenste rij lichtmasten te verwijderen en zo in de ruimte voornamelijk de bomen als verticale elementen te hebben (verder te onderzoeken).

Door vooral slim te installeren en programmeren zou D-VR het gewenste effect willen bereiken. We denken ook al erg praktisch over eenvoudig onderhoud en algemene vervangbaarheid met standaard lampen te werken, etc.. Alsook eventueel back-up systemen in te werken (vb. Meeting Point heeft een safety-modus i.k.v. storm), en de mogelijkheid te hebben om de instellingen manueel aan te passen (aangepaste lichtsterkte, stilzetten van de langzame beweging, de beweging versnellen of vertragen, ... misschien de kleur aanpassen, ...)

Licht inzetten i.k.v. gebruiksverhoging of rust

Hogere verlichting voor het basketbalveld lijkt steeds relevant. Naar 'beleid' rond eventueel minder laat in de nacht door te basketten op warme zomeravonden kan men ook licht inschakelen - door deze schijnwerpers vroeger te doven - en zo de gebruiksintensiteit te verlagen. Dit kan bijvoorbeeld komende lente-zomer al getest en geëvalueerd worden.

KUNSTINTEGRATIE - EEN BREED BEGRIP

Het begrip kunstintegratie omvat een breed spectrum van mogelijke invullingen. Als (landschaps)architecten en stedenbouwkundigen zijn we dagelijks

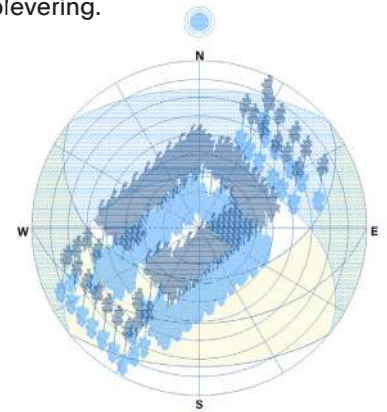
op diverse niveaus bezig met de symbiose tussen enerzijds ruimtelijke voorstellen uit te werken voor bepaalde socio-ecologische of organisatorische uitdagingen en wensen, en deze anderzijds in een coherente vormtaal te vertalen. Afhankelijk van verschillende factoren als context, betrokken actoren, stijlkeuzes, etc. kent dit proces de ene keer meer artistieke expressie dan de andere.

Als ontwerpers zien we hier diverse dimensies waarop we zelf met de fijnste pen willen inzetten, zoals: de ontwikkeling van diverse gradiënten een gradiënt tussen de metropool en lokale leefbuurt(en) door middel van het versmelten van het patroon van de A. Dansaertstraat met de hergebruik van de lokale kasseien een gradiënt tussen grootstedelijk- en buurtpark door middel van een overgang uit te werken tussen grasland (waar de buurt zo naar smakt) en een halfverharding met dolomiet-karakter (hier met type greenROAD of gelijkaardig) de coherente uitwerking van elementen en paviljoenen (zie stedelijke elementen) de fijngevoelige detaillering van stedelijk meubilair (zie stedelijke elementen)

KUNST INTEGREREN DOORHEEN HET PROCES

De aanleg van een publieke ruimte is een lang proces van consultaties, vergunningen, aanbestedingen en werken. Projecten lijden hier soms onder: het draagvlak - bij private stakeholders, maar ook binnen stadsdiensten zelf - dat in het begin van een traject werd opgebouwd, is naar het einde toe vaak weer afgekald, soms in die mate dat de zin van het project in vraag wordt gesteld.

Tegenover - of binnenin - dit log proces willen we samen met de kunstenaar een buurt bekijken om kunst in te zetten als manier om lichtvoetig en snel in te grijpen op de ruimte. Als aanzet stellen we voor dat de interventie(s) deel uit maakt van de verschillende fasen van het proces: van tijdelijke opstelling in voorontwerp en vergunningsfase, tot permanente installatie bij oplevering.

Eerste idee Daems Van Remoortere